

NURETTİN TOPÇU'nun VAİZLER SEMİNERİ (Ses Kaydı)

(10-12 Eylül 1973 Tarihinde Diyanet İşleri Bakanlığı'nın Bolu'da Düzenlenen)

<https://www.youtube.com/watch?v=gV-1ZQhHaXM>

<https://www.youtube.com/watch?v=R44QpZrELTU>

https://www.youtube.com/watch?v=M_k4CkPgKH0

Bant kaydından çözüm yapanlar:

Akademi Sağlık/Hukuk Platformu Öğrencileri:

Betül Feraye KURT & Fatma YILMAZ & Rukiye ARSLANHAN & Hüsna YILMAZ

Vaazın Psikolojisi

Ne olduğu üzerinde birkaç söz söyleyeceğim. Metot üzerinde biraz duracağız sonra da vaazın psikolojik yönden incelemesini yapacağız. Kısmet olursa yarın da sosyolojik ve pedagojik yönlerden vaazı tekrar ele alacağız. Bu arada bugün ve yarın yapacağımız aralıklı birkaç toplantının sonunda sorularınızı rica ederim. Görüşeceğimiz meseleler üzerinde sormak istediğiniz böyle muhdi (irşad edici) nazarlarınız, görüşlerinizi ve itirazlarınızı bildirmenizi rica ederim. Onları da görüşelim. Ancak bu birinci konuşmada isterseniz yalnız takrir yapalım, ikincide itirazlarınızı dinleyim. Yani bugün dinlerken dikkatinizi çeken noktaları not ederseniz, onları toparlayarak ikinci toplantıda, bugün ikinci defa toplandığımızda bildirmenizi rica ederim. O toplantının sonunda o meseleleri görüşürüz. Öbür toplantı da ikinci toplantının meselelerini. Böylece her toplantının sonunda, ikinci kısmında münakaşa yaparız yahut mübahase.

Şimdi vaaz nedir? Vaaz din telkinidir. Esas gayesi sırf aklın bilgisini vermek değildir, iman aşısı yapmaktır aynı zamanda. Kalbimizi Kur'an'a yaklaştırmaktır. Ancak, yalnız vaizlerin din adamı olduklarını düşünüyorum. Çünkü bu kelime dar manalı, meslek olarak dar manalı gibi görünüyor. Fakat şümuli bakımından gerçek şümülü bakımından bütün din telkinini içerisine alır. Dinin bütün yayıcıları vaizlerdir, onlardan başkasını düşünmüyorum. Ne isim verilirse verilsin din konusu üzerinde çalışan öğretmen de vaizdir, din öğreticisi. Sonra biliyorsunuz ki hutbe de vaazdır mahiyeti bakımından. Şundan değil vaizler yalnız başına din yayıcılarıdır. Kur'an hafızları din adamı değildirler, ancak dinin zevk tarafını, estetiğini sunucudurlar. Kur'an-ı Kerim'i güzel okurlar, zevk alınır fakat onlar bir şey öğretmezler. Onların okuduğunu öğretecek olan yine vaizdir, öğretmendir. Mevlithanlar, onların dini hayatla hemen hemen hiç alakası yoktur. Süleyman Efendi merhumun şaheseri olan Mevlid-i Şerif güzel okunduğu zaman yani Süleyman Efendi'nin

nazma verdiği ruhu muhafaza ederek, İstanbul'un mevlütçüleri gibi değil. Öyle sokak hanendesi Mevlüd'ün bütün ruhaniyetini vererek okunduğu zaman çok değerli, dini zevk verici, insanı da bu bakımdan tatmin edici, yorgunluğunu dinlendirici, zevklendirici. Bu bakımdan zevki, İslam dünyasında, dini hayatında dolaştırıcı bir eserdir, bir edebi eserdir. Fakat halk içinde mevlithanların din adamı gibi dolaşmaları zihniyetini bertaraf etmek lazım.

Din adamı yalnız ve yalnız vaizdir. Adına ne dersiniz deyin Kur'an-ı Kerim'i tanıtıcı, öğretici, yayıcı, aşılایıcı insan, öğretmen deyin ne dersiniz deyin vaizlerdir. Bugün okullarda din öğretimi yapılıyor, din dersi okutuluyor. Bu dar bir zihniyetle okullara sokuldu. Bazı kavramları öğretiyorlar ve her yerde de değerli, ehil olan kimselere öğreticilik verilmedi. Ne oldu oldu bu değer kazanamadı. Yani iş yine bugün sizlere kaldı. Genel olarak vaiz ismini taşıyan insanlara kaldı İslam'ı yayıcılık işi.

Bu vaizlerin de kültürlü olması lüzumuna şüphesiz kaimsiniz. Her şeyden evvel vaizin mümin olması, sonra da bilgili olması lazımdır. Siz bu meziyetlere sahip olarak bu davanın kurtarıcısı olacaksınız. Evet şunu işaret etmek yürekleri kanatıcıdır biraz ama Kur'an hafızı, para ile okuduğu zaman, mevlithan para ile okuduğu zaman çok acıklı durumdadır. Mevlithan yine ben din adamı değer kişi olarak bu zevk tarafında edebiyat yapıyorum diye okursa ve bunu meslek edinirse o kadar yüz kızartmaz. Fakat Kur'an okuyan parayla okursa ve bunu meslek edinirse halka da bu düşünce yayılırsa felaket olur.

Bu mesele bir zata sorulmuş. Genç kalpleri tabii kanatan bir hadise. O da cevaben demiş ki, salâhiyetli bir zat insan. "Para ile okunmasa Kur'an okunmaz yahu" demiş. Karşısındaki de tatmin olmuş. Ben buna güldüm ne olur para ile okuyanlar okumasa Kur'an daha iyi, daha temiz ağızlar tarafından okunmalı. Yani iman ile Allah için okunmalı. Evinde okuyanlar okur. Eğer hafızlar da Kur'an'ı biliyorlarsa onlar da kendi evlerinde babalarının ruhuna göndermek üzere, fakat yine Allah için okurlar, yine Kur'an okunur. Sonra ölüler için Kur'an ısmarlamak. Ölüye kalbinizle bağlanır, ona mağfiret etmesi için Allah'a yalvarırız, ona çevriliriz onun için okuruz.

Evet, bu dinin, İslam'ın başlangıcından beri yayıcısı vaizlerdi. Bugün de cemiyetin kurtarıcısı onlar olacaktır. Vaaz alelade ilim öğretiminden ileri bir şeydir. İlmin ve bütün ilimlerin yardımlarından faydalanmak şartı ile Kur'an'ın ruhunu aşılama san'atıdır. Bunda felsefenin, zira düşünmenin rolü büyüktür.

Bir büyük filozof bir Katolik filozof Moris Blondel, kitabında aynen şöyle söylüyor: "Felsefenin kaynağı Allah korkusudur" diyor. Ben hemen Rasulullah'ın "Re'su'l hikmet-i mehafetullah (Hikmetin başı Allah korkusudur" sözünü hatırladım. Bu noktada dinde ilim ve felsefe münasebeti üzerinde çok yakın iki yanılmaya işaret edeceğim:

Din ve felsefe münasebeti meselesi. - Yalnız ben şunu söyleyeyim. Ben bu konuşmalarında sizin gibi kültürlü bir zümreyle temas edeceğimi bilmediğimden bildiğiniz şeyleri tekrar etmeye geldim.-

Birisi işte İslam'da felsefe meselesidir. Çünkü İslam ve felsefe bağdaşmaz derler. Evet beraber tekrar edeceğiz. Daima işte “filozofluk dinsizliktir”, “felsefe dinsizliktir”, “filozof diye dinsiz adama derler”, “felsefe dinden uzaklaştırır” diye sözler var. Bunu birçok vaizler de söylüyorlar. Sizin dışınızda olan, okumayan vaizler. Halbuki tam tersine, siz bilirsiniz beraber tekrar edelim. Bu zühulün sebebi şudur. İslam'da felsefe yapanlar, Farabi, İbn-i Sina... Bunlar biliyorsunuz ki Aristo'nun felsefesini benimsediler o zaman. İslam'dan çok evvel 9-10 asır önce yaşamış olan Yunan filozofu Aristo'nun felsefesini benimsediler o zaman. Aristo'nun felsefesi hakimdi. Aristo'ya “Üstad-ı Evvel” derlerdi. “Muallim-i Evvel” derlerdi. Onu çok iyi tanıyan Farabi'ye de “Muallim-i Sani” dediler. Yunancayı iyi bilirdi. Aristo'nun felsefesini onun kadar iyi bilen yoktu. Napoli Üniversitesinde Aristo metni, Aristo felsefesi Farabi'nin kitaplarından okutuluyordu. Talebesi İbn-i Rüşd de aynı yolu izledi, devam etti. Binaenaleyh İslam'da felsefe yapanlar İslam filozofları olmadılar, İslam felsefesi yapmadılar. Kendileri birer Müslüman olarak İslam içinde Aristo'nun felsefesini yaşattılar.

Aristo'nun bir mantığı vardı, bir de felsefesi var. Mantık düşünme metodu, Aristo felsefesi de bu metotla hallettiği kâinat meseleleri. Bu meselelerin birçoğu Kur'an'da da var. Yani İslam'ın içinde de hallini bulmuştur. Yani bildirmişti halli. Bu filozoflar ne yapıp yapıp bu meselelerin hepsini Aristo'nun felsefesine uygun halini verdiler ve tevil ettiler. Aşırı teviller yaptılar. Mesela Aristo kıdem-i aleme kani, “âlemin başlangıcı yoktur” diyor. Halbuki İslam'da alem yaratılmıştır Allah tarafından, sonradan yaratılmıştır. Birçok meselede yirmi meselede İslam'la tearuz hasıl oldu. İslam'ın meselesini alıyorlar tevil ediyorlar. Aristo yanlış düşünmez diye onun düşüncesine irca ediyorlar. Bu hal Gazali'ye kadar devam etti. Farabi, İbn-i Sina'dan sonra Gazali felsefeye hücum etti, Tehafüt(hücum) adlı kitabını yazdı. Bu kitabında biliyorsunuz ki on yedi yerde filozofları sapıklıkla suçladı, üç yerde de küfürle. Böylece felsefenin kapısını kapamak istedi, fakat İbn-i Rüşd “Tahafütü Tahafüt” adlı kitabıyla hocalarını, filozoflarını savundu, yine Aristoculuğu müdafaa etti. Ama artık açılan çığır, Gazali tarafından açılan çığır devam etti. Filozofların İslam'ı değiştirdikleri bozdukları aslında kabul edildi. Felsefenin kapısı kapatıldı. Onun yerine Kur'an'da ortaya konan meseleleri yine Kur'an'ın diliyle halleden kelim ilmi çıktı. Şimdi bize bu ilmin tarihine ötesine lüzum yok. Ancak felsefe üzerinde duruyoruz, o yüzden meseleyi açtık. İşte o günden bugüne felsefe deyince İslam'a karşı bilgi akla geliyor. Küfür akla geliyor. Sapıklık ve küfür akla geliyor. Halbuki bu Aristo'nun felsefesini takip eden filozofların hareketine karşıydı. Görüyorsunuz ki İslam felsefesi olmadı, İslam'da felsefe yapılmadı. İslam meselelerini

Aristoculukla, Aristo felsefesi ile hallettiler. Aristo'ya irca ettiler. Yani bu İslam felsefesi değildir. Bu zevata İslam filozofları denildi. Evet bu gelenek devam etti artık felsefe küfürdür, dinsizliktir dediler. Halbuki şurasına hakikati çekmek lazım, Aristo da sağ olsaydı akıllı bir adamsa İslam olur, Kur'an'ın yoluna uyardı.

Ondan sonra o günden bugüne Batı dünyasında felsefe diye bir büyük kültür var. İlimlerin de kaynağı o olmuştur. Bütün fikirlerin kaynağı odur. Bir ortaçağ felsefesi var ki Batı'da tamamen Hristiyanlığın esaslarına dayanıyor. Katiyen onunla çatışmıyor, çelişmiyor. Ortaçağın filozofları bizim gibi yapmadılar. Aristo'nun felsefesini bıraktılar hatta onu geri bir görüş olarak da kabul ettiler. İdealist bir felsefe, bir Hristiyan idealizmi ortaya koydular yani Hristiyanlığı Aristoculuğa tabi tutmadılar. Hayır, Hristiyanlığın istiklalini aldılar, Aristoculuğu reddettiler. Hristiyan felsefesi yaptılar. Ancak metotta Aristo'nun kıyas metodunu kullandılar.

Rönesans'tan sonraki felsefede ise filozoflar bu Aristo'nun metodunu da terk ederek serbest düşünme yolunu tuttular. Serbest düşünce ile bugüne kadar "17. asrın başından buyana gelen Batı felsefesinde dinsizlik felsefede hâkim olmuştur" diye bir prensip bir emare yoktur. Bilakis filozofların çoğu dindardır. Dindar olmayan materyalistlerle pozitivistler pek küçük bir yer tutarlar ve en büyük filozoflar değildirler. Hangisini ele alırsanız Rönesans'ı açan Descartes'ten başlayın Kant'ı veya bütün büyükleri Leibniz falan ve nihayetinde bugün Bergson'a gelerseniz filozofların hepsinin din izahlarında tevhid akidesini benimsediklerini görürsünüz. Yani bir Allah inancını ve dinin hakikat olduğunu. Ama Hristiyan dini, o ayrı. Filozof zaten bir dinin naslarını müdafaa etmez, izah eder. Genel izahlar verir ama hepsi de dindardır. Demin bir cümlesini okuduğum Moris Blondel, Peygamber'in sözünün (bir eski hikmeti muhabbetin) tercümesini yapmış gibi, okumamış, haberi yoktur. Fakat hak için vicdan bir, "Felsefenin kaynağı Allah korkusudur" diyor. Ve siz bunları okuduğunuz için uzatmaya lüzum görmüyorum. Uzun uzun İlahiyat Fakültesi'nde okudunuz. Bergson son filozof. Kendisi matematikçi olarak başladı. Sonra filozofluğa geçti. Kabiliyeti görülüyordu. Biyolojik izahlar verdi. *Kâinatı İzah ve Yaratıcı Tekâmül* adlı kitabında. Biyolojik izah kâinatı açıklayacak zannetti, öyle başladı. Sonra ondan psikolojiye geçti. Nihayet evinde yaptığı 8 senelik bir inzivadan sonra son yazdığı "Din ile Ahlâkın iki Kaynağı" adlı kitabında dini kabul etti, benimsedi. O da dedi ki: "Bütün felsefenin kaynağı dindir, mistisizmdir" dedi o, yani bizde tasavvuf... Tasavvufu benimser. Dinin büyük ehemmiyetini anlar. Kendisi de itiraf etti.

Şunu söylemek isterim: Felsefe dinsizlik demek değildir, dine karşı değildir, felsefe serbest düşünmektir. Ve serbest düşünen insan düşüncesi nereye kadar götürürse felsefenin hududu oraya gider. Yani felsefeye ancak materyalist olmak şarttır gibi bir sınır kimse koymamıştır. Koyulmaz. Felsefenin konusu sınırlı değildir. Düşünmektir, hür düşüncedir. Hür düşünen acaba dindar

mı olur, dinsiz mi olur? Siz bu meseleyi halledin. Eğer hür düşünen dinsiz olur dersiniz, tam manasıyla hür düşünen; o vakit felsefe de dinsizliğe götürür. Hür düşünme mutlaka Allah'a götürür dersiniz, felsefe de mutlaka Allah'a götürür.

Bir de dinle ilim çatışması meselesi vardır bu çok mevzu bahis olur. İşte "ilime bakmayayım, din bunu söylemiyor, dine bakmayım ilime bakayım ilim hakikate götürür din şaşırtır" diyenler var, bir tarafta ilim hakkında. Bunlar ilimciler -sözüm ona-. Öbür tarafta da "bütün hakikatleri dinde arayınız, ilimler yanıltır, şaşırtır, hele Frenk ilmi onun hiç kıymeti yoktur" diyenler var. Bunun ikisi de sapıklık, yanlış görüştür. İlimle din arasında da böyle bir çatışma yoktur. İlim kâinat olaylarının oluş tarzını izah eder, yani sebebini buldurur. Her ilim olayın sebebini araştırır. Onun da sebebi vardır tabii, onu da arar, arayabildiği kadar, arayıp duruyor. Fakat nihayet kendi kendinin sebebi, ilk sebep, kendi sebebi olmayan bir sebep yok mu? Olacak tabii. İşte o Allah'tır. Mutlak kudrettir ne dersiniz deyin. İlim bunu bilmez, bulamaz. Çünkü bu tabiatımızın dışındadır. Tabiatımızın içindeki olayların birbirini nasıl takip ettiğini, birinin öbürünü nasıl doğurduğunu gösterir. Toprağa tohumu eker, buğday çıkar. Onu biçer, şunu yapar. Ondan da bilmem ne yapar bunlar işte. Veyahut yağmur düşer, şöyle olur. Bu olaylar birbirini doğurur. Onların hepsini izah eder. Elektrik bir harikaymış, ses muhteşem bir şey, bak ilim bunları izah ediyor diyorlar. İlim izah ediyor, yapmıyor ki.

Radyo bize uzaktan ses dalgaları getiriyor. Veriyor, alıyoruz. Ses dalgalarını ne yayan ilimdir ne de bizim onu almamızı sağlayan ilimdir. İlim bu hikmetlerin karşısında tamamen acizdir herkes gibi, en aciz mahluk gibi acizdir. Taa uzaklardaki bir sesin bize ne kadar, nasıl geldiğini düşünmek Allah'ın büyük hikmetini anlamaktır. İlim bunun hayranıdır. Einstein bunu anlatır. Sonra bir İngiliz fizikçisi Eddington "Fizik Dünyanın Yapısı" kitabında şu neticeye varıyor. Bu meseleyi şöyle anlatıyor. Diyor ki: "İlim tabiat olaylarını izah eder, sebebini bulur. Nasıl? Kanunlara izah etmek suretiyle, her olayı bir kanuna bağlar, tabiat kanununa. İlim bunu yapar. Olayları doğuran nedir? Her olayın böyle olması, "tabiat kanunu var efendim işte ilim biliyor" diye ilimciler gürlütü yapıyorlar. Yarım ilimciler diyeceğim. "Tabiat olayı var, işte ilim izah ediyor hepsini" diyorlar. "Tabiat olayları yaratıyor" diyorlar, "doğuruyor" diyorlar. Güzel, Eddington soruyor, "tabiat kanunlarını kim yaratıyor?" "İşte o Allah'tır" diyor. Niçin bırakılan her şey arzın merkezine doğru düşer? Bir gün hiçbir yerde bu şaşmaz, ufacak bir parça bile. Mutlak, aklın alamayacağı bir şuur, bir irade onları idare ediyor sanki. Bunun gibi tüm tabiat olayları müthiş bir intizamdır. Bu irade ki buna tabiat kanunu deriz biz, bu Allah'ın kudretidir. Çelişen bir şey yok görüyorsunuz. İlim birbirine bağlanıyor dayanıyor demektir. İlim ve din çelişmesine lüzum yok.

Sonra bir de Frenk ilmi tabiri var. Bu çok çirkin bir kelime. Frenğin ilmi mi olur? Ne münasebet. Haşa, ilim Allah'ındır. Allah'ın lütfudur. Allah'ın verdiği şu akıl nimetinin eseridir. Frenk, Frenk

olduğu için mi onu buluyor? Kendi mi yapmış kafasını. Böyledir, her ilim muhteremdir. Allah'ın lütfudur. Hani, "ilim Çin'de de olsa arayınız" sözünün manası budur. Hiçbir bilgi küçültülmez, küçümsenmez. Hepsine hörmitle bakılır, hörmitle ve değerle karşılanır.

Bu ilim ve din meselesinde son sözü Pascal'a bırakacağız. Güzel bir söz çünkü... Diyor ki: "*Az ilim Allah'tan uzaklaştırır, çok ilim Allah'a ulaştırır.*"

Şimdi birkaç bir iki mesele aydınlandıktan sonra vaazda konu ve metot meselelerini kısaca ele alalım.

Vaazın konusu Kur'an'ın ayetleridir. Bu ayetlerin hallini getirdiği bütün ruhi ve içtimai meselelerdir. Bilirsiniz ki Kur'an'da üç kısma ayrılabilir. Hukuki kısım, tarihi ayetler ve ahlaki ayetler. Hukuki ayetler cemiyet hayatındaki münasebetlerimizi emrederler. Tarihi ayetler, ahlaki ayetleri hadiseler içinde aydınlatıcı olurlar. Allah'ın büyüklüğüne tanıklık eder. Ahlaki ayetler asıl Kur'an'ın en büyük kısmını -yani hacim bakımından- ve ruhunu teşkil ederler. Çünkü hukuki ayetler insanlar arasındaki münasebetleri düzenleyicidir. Fakat ahlaki ayetler insanın Allah'ın kulu olarak davranışını düzenleyicidir. Yani Allah karşısında düzenleyici, ahlak bu demek. Ve hemen şunu söyleyeyim. İslam felsefesinin veya Kur'an felsefesinin büyük özü, esası ahlakî olacaktır. İnsanlık bugüne kadar Konfüçyüs'ten Bergson'a ve bugünlüğe kadar felsefe yaptı. Ahlak felsefesi yaptı. Kur'an'ın getirdiği ahlak bunların hepsini gerçekten çok küçültecek kadar büyüktür. Nispet edilmeyecek büyüklüktedir. Kur'an'ın icazı da ondan ileri geliyor. İnsanı insanın üstüne çıkartıcı mahiyettedir. Doğrudan doğruya garplıların hayran olduğu şurası, doğrudan doğruya bir fikir kitabı, metni gibi Kur'an'ı alınca -bunlar da böyle okuyorlar- ahlak felsefesini bilenler Kur'an'daki ahlak felsefesi karşısında kendilerini kaybediyorlar. Kaybetmemek kabil değil. Büyüklük kelimesi küçük, incelik kelimesi kaba, derinlik kelimesi hiç, sathi; hakikaten ilahi ve o manada, o yönden dinlendiği zaman -bilirsiniz, siz çok iyi bilirsiniz- manasını bilerek Kur'an'ı ve öyle okuyan da okuduğu zaman kendinden geçmemek kabil değildir.

Şu acıklı hadiseyi söyleyeceğim. Bu ahlak felsefesini insan için anlaşılır şekilde, insanlar için doktrinleştirmek zaruridir yani Kur'an'ın felsefesini yapmak. Kur'an'ın felsefesi, İslam'ın felsefesi. Bugüne kadar yapılmamıştır. İşte başlangıçta yapanlar Aristo'ya esir oldular. Ondan sonra da kapı kapandı ve yapılmadı, yapılmıyor hala. Kur'an'ın felsefesini yapmak. Kur'an'ın felsefesini doğrudan doğruya almış ve onu tam olarak kendinde yaşatabilen ancak Rasûlullah Efendimizdi muhakkak. İnsanlar derece derece sınıf sınıf halk, bunun insan mantığına irca edilip anlaşılır şekilde konulması lazım. Yani insan tarafına, kendisi tarafına, kendi derecesine anlaşılır şekilde konulması lazım. Toplanması, terkip edilmesi, sistemleştirilmesine muhtaçtırlar. Tümünü birden kavrayan adam bundan varestedir, doğru. Büyüklük evliya onlar varestedir. Ama biz muhtacı. Kur'an'ın felsefesi yapılmalıdır. Öyle olmasa her birimiz başka şey anlıyoruz. Tıpkı şeye

benziyor. Bir Hint racasının fili varmış ahırında. Hakimleri, filozofları çağırılmış birçok memleketlerden. Fil bulunmayan memleketlerden gelmişler. demiş ki siz hakimsiniz çok iyi kavrarısınız eşyanın hakikatini. Öyleyse gidin bakıyım benim ahırında bir şey var nedir o? Karanlık ahıra bunları sokmuşlar her biri bir tarafını yakalamış filin. Kimi kuyruğunu kimi hortumunu, dilini, kulağını. Gelin bakalım nedir bu ne gördünüz demiş? Biri demiş ki “yelpazeydi”, öbürü demiş ki “boynuzdu”, öbürü “süpürge”, bilmem ne felan. “Hiçbiriniz bilemediniz, o fildi” demiş. İşte onu öyle fil gibi anlayacak olan belki yalnız kendisiydi yahut hâkim, gerçek hâkim. Halkın İslam anlayışı böyle oluyor. Halkın demeyelim yalnız, herkesin derece derece. Filozof tam manasıyla, bütün felsefi sistem haline irca edicidir, bu şekilde anlamayı mümkün kılıcıdır.

İşte vaaz da Kur’an ayetlerinin izahları yapılırken Peygamberle ashabından örnekler alındığı gibi yine eşsiz İslam büyükleri olan milli tarihimizden örnekler de alınabilir. Bu çok iyi tesir yapar. Halkı yetiştirir. Babalarını tanır halk, ecdadını, yakın ecdadını. Mesela Anadolu’ya gelirken ilk defa Kayı Aşireti, Osman Gazi hakkında söylerler. Babası bir eve misafir olur. Şeyh Edebalı’nın (sonra kayınbabası olacak zatın) evine. Şeyh Edebalı’nın evine. Okumak bilmez Osman Gazi. Yatağını serdikten sonra ev sahibi, çıkacakken Osmangazi raf üstündeki kitabı sorar “bu nedir?” Edebalı Allah’ın kitabıdır, der. Sonra sabahleyin ev sahibi girdiği zaman Osman böyle kıyam elleri bağlı kitaba karşı ayakta bulur, yatağını bozmamış. “Sen yatmadın mı” der. Der ki, “Allah’ın kitabının huzurunda yatılır mı? Büyük bir örnektir bu. Yani bizim tarihimizi kuranlar böyle kurdular. Böyle kurulduk. Sonra Fatih’in ilme hürmetini bilirsiniz. Büyükleri hakkındaki tavırlarını. Fatih, camide hocasını görse ayağa kalkarmış. Bir menkıbe anlatırlar. Bir sübyan mektebine gitmiş, sınıfa girince hoca hiç aldırmamış, dersine devam etmiş. Dersten çıktıktan sonra padişah hocayı çağırılmış. Hoca demiş: “Sen benim padişah olduğumu bilmiyor musun?” “Biliyorum” demiş “Neydi halin” demiş. Hoca “Padişahım ben çocuklara hocanın da padişahтан büyük olduğunu göstermek istedim.” demiş. Bu durum Fatih’in de çok hoşuna gider. Bir cümle ilave ediyor: “Ta ki bu halimle sizin büyüklüğüne de onları inandırabileyim”.

Evet! Yavuz Sultan Selim’in yine hocasının atından sıçrayan çamurun bile bizim için ne kadar şerefli olduğunu söylediği hadisesini bilirsiniz. Ölürken de kendisine Hasan Can ölümünün yaklaştığını söylediğini bildirmesi üzerine “Padişahım Allah’la beraber olma zamanın” deyişine karşı “E sen bizi kiminle beraber zannedersin” deyişi...

Evet! Bunları örnek vermek zannediyorum ki vaazda çok faydalıdır. Evet vaaz konusu böylece İslam’ın Peygamber ve ashabının devrinde menkıbelerle örneklerle süslenebilir canlandırılabilir. Aynı zamanda bu bizim tüm İslam tarihine olan milli tarihimize de örneklerle verilebilir ama her zaman vaazı hikâye ve masallarla doldurmak doğru değildir.

Vaaz'ın metotlarına gelince. Bunun için iki metottan birine başvurulabilir, Analiz ve Sentez metotları yani tahlil ve tenkit metotlarıdır. Birincisi yani tahlil metotlarında ferdi veya içtimai bir davranıştan, içteki veya dıştaki bir olaydan işe başlanır. Sonunda mesele hakkında Kur'an'ın ortaya koyduğu ilahi emre ulaşılır. İkincisinde sentez veya tenkit metodunda ilahi emirler ayetlerle ortaya konur, hadislerle desteklenir sonra hayatın hadislerle tatbiki yapılır. Her iki halde vaaz bir kompozisyondur. Tenkit usulüyle dini kavramlar birleştirilir, birbirlerine bağlanma suretiyle hükümler çıkartılır.

Mesela oruç konusu üzerinde telkin ile hazırlanan bir vaaza şöyle başlanabilir: İslam'ın şartlarından olmak üzere Müslümanlara oruç farz kılınmıştır. Cenabı Hak Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyuruyor “Sizden önceki ümmetlere olduğu gibi size de oruç farz kılındı.” Oruç senede bir ayı yani Ramazan ayında güneşin doğuşundan batışına kadar yemekten içmekten ve cinsi münasebetten alıkoymaktır.

Nefisle mücadele hikmetine dayanan orucun sevabı büyüktür. Cenabı Hak “orucun mükafatını ben vereceğim” diye vaad buyuruyor ancak orucun tam olması için yalnızca yemekten içmek vesaire nefsinin alıkoymak kâfi değildir. Aynı zamanda dil, el ve ayaklarda oruç tutmalıdır. Yani oruçlu kimse başkasına kötü söz söylememeli, kalp incitmemeli, yalan söylememeli, dedikodu yapmamalıdır. Elini fenalığa uzatmamalı, fenalığa hizmet etmemelidir. Gayri mallara el uzatılmamalı, ayaklar şer meclise gitmemeli, yerin laneti kazanılmamalıdır. Gözler ve kulaklar da oruç tutarlar. Gözler harama bakmaz, tecessüsüne kurban olmazsa kulaklar dedikoduya çevrilmez, başkasının gizli hallerini araştırmazsa oruçlu sayılırlar. Ramazan hidayet mağfiret ve rahmet ayıdır. İşte bu böyle devam edebilir.

Telkincilerin çok inşaflı olması lazım. Bazı telkinci öyle ki hakikaten kendisini bir noktada zayıf görüyorsa “ben bu hususta size bir şey veremem, sizden de çok zayıfım, yardım bekliyorum, diyebilmeli. Çünkü Allah'ın kullarına inşaf etmeli, acımalıdır.

Telkinle muvaffak olmak insanı sevindirmemeli, gurur vermemeli. Bazen hastalar üzerinde temin ettikleri büyük otorite ile hasta bir otomat haline geliyor, istediğini yapıyor. En münasebet-siz hareketleri. Siz bunları psikolojide belki okudunuz.

Doktor hastasına yarın sabah buradan çık diyor ama kapıdan çıkma pencereden atla, sonra falan yere git, oradan bir tütün al, parkta otur bir sigara iç, sonra Van gölü kenarına git, göle gir, oradan falan filan yere git, abuk sabuk. Hepsini yapıyor hasta ertesi günü. Sonra niye yapıyorsun diyorlar. “İçinden beni zorlayan bir kuvvet var” diyor. Normal insanlar da az çok öyle görüyorsunuz ya telkin neler yapıyor cemiyet içinde. Siz kendi istediğinizi değil Allah'ın emrettiğini telkin etmeye dikkat edeceksiniz. Sizin esas vazifeniz budur. Kendi istediklerimizi aşırı şekilde

telkin etmek insafsızlık olur, zulüm olabilir. Allah'ın emrettiğini telkin etmek, buna iman aşısı derler. İman akıldan ayrı değildir fakat aklın üstündedir, onun yetersiz olduğu yerden ilerleyen bir melekedir. Daha yukarıya giden götüren bir melektir. Aklın kifayetsizliği hakkında yine psikolojik bir bahsine temas etmek istiyorum.

Âkil derler, akıllı adam derler. Acaba akıllı adam dedikleri hiç hata yapmayan adam mıdır? Hata yapmamak akıl için mümkün müdür? Akıllı olduklarını en çok iddia edenler dikkat ederseniz halk içinde en zavallılardır, en akılsızlardır. Çünkü benimsedikleri akıl zavallıdır.

Akıl yürütmelerimiz, muhakemelerimiz var. Bolu'ya gidip vaizlerle görüşmek akıllı adam işidir. Doğru bir harekettir. Ben de doğru bir hareket yapıp, Bolu'ya gidip vaizlerle görüşüp akıl yürütmesi yapıp geldim. Zannediyor musunuz bu böyle yapıldı. Bolu'ya gidip vaizlerle görüşmek doğru bir harekettir. Ben de doğru düşünen bir adamım. Akıl yürütmeyi böyle yapıp, tarafsız bir hükme ulaştığımızı zannederiz. Hayır! Böyle yapılmaz bu. Bolu'ya gitmek ve vaizlerle görüşmek kararı kendisi için verilir, o buna karşı süslenir, bu sonuca götürücü şekil verilir. Süslenilir, parlatılır, "ben doğru hareket ettim" denir. Nitekim dine karşı olan bir adam olsa ona akıllı ne diyecekti? "Vaizlerle görüşmek hiç de akıllı adam işi değildir. Halbuki ben akıllı adamım bunu yapmayacağım, işte ben akla uydum bunu yaptım" diyecekti. Hangisi akıl bunların? Mesele şu ki önceden kendi durumumuz, kendi hissimizle akıl yürütmenin sonunda sonuç var ya, vargı, onun önceden kendi hissinizle kalbiniz ortaya koyuyor. Sonra onu gerçek gösteren öncülleri sonradan bulup icat edip oraya koyuyoruz, ona uygun olanları buluyoruz. Yani akıl daima herkese hakikate götüren bir ışık değildir.

Soru: O zaman felsefe yapanların itirazları acaba bu noktadan mı doğuyor?

Cevap: Hayır.

Hemen söyleyeyim. Felsefenin bu noktadan kendisini savunması lazım gelir. İlmin yetersizliği, yalnızca akılla çalışan ilimdir. Felsefe akılla düşünme, hakikate ulaşma yetisi olarak filozof neyi bulursa onu seçiyor. İşte Bergson akıl yetersizliğini söylediği, sezgiyi buldu, koydu yerine. Felsefe akla kullanmaya mecbur değildir.

Kant, -sonra yeri gelecek söyleyeceğim- bu akıl dediğimiz sırf aklın yetersizliğini anladıktan sonra pratik aklını koydu. Pratik akla tâbi kıldı yani vicdana.

Bir dileyici: *Bir müddet sonra da o çürüyor.*

Ha şimdi siz beni burada başka mevzuya geçirttiniz. Ama bu mevzu içinde.

Ben şimdi aklın yetersizliğini söyledim. Doğru iyi ama yalnız akılla yetinmeyen başka şeyler yani sırf insanın bulunduğu insanın kendisinin kullandığı ilham ile almadığı, yetilerin hepsinin de

kifayetsiz olduğunu söylüyor arkadaşımız ki bu doğrudur. Nitekim onun için Blondel “felsefenin kaynağı Hristiyanlıktır” demiştir, Bergson da mistisizm demiştir.

Daha evvel Pascal’ın bir sözünü söyleyeyim. Paskal kendisi fizik ve matematik dâhisiydi, kanunları vardır. “İlimlerle ve felsefe ile boş şeylerle bütün ömrümü geçirmişim. İlimlerin de felsefenin de hakikati bulduramayacağını anladım, hakikate götüren meşgul olmaya değer yalnızca bir şey varmış, o da dindir” diyor. Ben şimdi sadece aklın yetersizliğini söylemek istedim. Bizi o akıl yürütmenin sonundaki şeyi, hükmü, son hükmü, bizi harekete geçiren son hükmü bulmaya sevk eden ne ise herhalde o akıl değil. Kâh hissiniz yahut herhangi bir his veyahut da ilahi bir ilham. İşte biz dinde hissimizden de sıyrılıp ilahi bir emre uyma zaruriyetini duyuyoruz. Bu aklın yetersizliğine işaret için Hallacı Mansur öldürüldüğü zaman darağacında sesleniyor: “Yarabbi bu halkı affet, beni affetme. Çünkü bunlar ne yaptıklarını bilmezler ve ben ne yaptırısam bile yaptım” diyor. Ne yaptığını bilmemek demek aklın yetersizliğinin ifadesidir. En çok benim aklım kuvvetlidir, ben iyi bilirim diyen bu en büyük hastalıktır.

Evet, burada da kaydetmişim, o halde söyleyeyim. Filozof Kant da bu aklın yetersizliğinden evvela biliyorsunuz ki “Teorik Aklın Tenkiti” kitabını yazdı. Yani büyük felsefesini ortaya koydu. Sonra bundan iki sene sonra “Pratik Aklın Tenkidi”ni yazdı, yani ahlakını yazdı. Bu ahlakın da aklın yetersizliğini gördü ve imana teslimiyet olma zaruriyetini. “Aklı da onun izah edeceğini, aklın da kaynağı odur” diye ilk yazdığı kitabını yani felsefesini, metafiziğini, Teorik Akıl adlı kitabının ikinci baskısını yaparken, ikinci baskısının önsözüne şu cümleyi ilave etti: “Yerine imanı koymak için akli ortadan kaldırmaya mecbur oldum.”

Evet filozoflar bu hakikati ortaya koydular, söylediler. İnsan, kendini akıl ışığıyla idare ettiğini söyleyen insan, her bakımdan sapıklıktadır. İnsan şaşkındır, tezatlar içinde bocalamaktadır. Bir defa ölçüleri yanlıştır, hem tezatlıdır, fanidir, ebediymiş gibi davranır. Dünyadaki bütün yaşayışında her hareketinde sanki ebediymiş gibi davranmaktadır. Her gün yeni bir şeye, sanki her şeye sahip olmak ister. Halbuki kendi kendine sahip değildir. Ne hareketlerine sahiptir bugün ne de ölüm halinde sahip olacaktır. Hadsiz, hesapsız egoisttir. Yalnız kendi için yaşayacakmış gibi aç gözlüdür. Halbuki hiçbir zaman yalnız yaşayamaz. İnsan bütün tezatlar içinde yaşayan şaşkın mahluktur. Sonra insan hastadır. Biz ruh hastalarını akıl hastanesinde buluruz diyoruz. Hayır! Herkes hastadır. Yalnız, toplum düzenini bozacak şekil aldı mı bu hastalıklar, yanındakilerle beraber yaşayamayacak, anlaşılmayacak hale geldi mi, o zaman hasta deyip akıl hastanelerine koyuyorlar.

Hepimiz kendi hastalıklarımızı zaman zaman hissederiz, hissetmediğimiz zaman onlar da çok şımarık olduğumuz, kendimizden geçtiğimiz zamanlardır. Bilhassa insan sayısız sefaletlerin mahkumudur. Hırs, haset, kibir, korku hastasıdır. Hafızanın ve hayal gücünün, vehimlerinin has-

tasıdır. Hafıza... Lamartin'in dediği gibi: "Ey hafıza" diyor. "Allah'ın bir lütfü musun yoksa cehennemnin bir azabı mısın?"

Evet! Hatırladığımız şeylerin çoğu bizi sağa-sola iter. Hatıralar, içimize sinen, yaşadığımız halde farkına varmadığımız, şuur biçimine gömülmüş hatıralar mütemadiyen bizi sağa-sola iten şaşır-tan, sevindiren korkudan bocalatan, perişan eden her gün eriten, yıpratın şeylerdir.

Şuur dışının ne olduğunu bilirsiniz. Yaşadığımız halde farkına varmadığımız ruhsal olaylar. Hayal gücü, vehimleri çok. İnsan mütemadiyen göz önünde bir sinema şeridi gibi hayaller geçirir, durmadan bu yaşanır, içinizden geçer. Bunlar bize yine kâh cesur, kâh korkak, kâh şüpheli, kâh inanan yaparlar. Histen hisse iterler, farkında değiliz. Bu içimizdeki bir güçtür, bize gömülmüş bir hançer gibidir. Sonra insan hiçbir zaman tam olarak kendi kendinin olmayan bir şahsiyet hastadır. En fecisi budur. Şahsiyetimiz deyince, şu insanın kendisi olan benliği.

Bu benlikten üç unsur vardır. Biri maddi unsur yani fizyolojik, diğeri ruhi unsur, diğeri ise içtımai unsurdur. Maddi unsur ve uzvi unsur dünyaya gelen çocuğun kendi varlığının farkında olması, uzviyetine şuuruna sahip olması halidir. Uzviyetine sahip oluşunun farkında olmasıdır. İşte bunu başkalarına karşı yer değıştirmesi ile anlar, sürüklenmesi ile anlar, sonra azar azar onu geliştirir. Çocuğun yemesi, içmesi, uykusu vardır. Bunlar vardır, uzviyeti, midesi falan vardır. Çocuk bunları bilir evvela. Ölünceye kadar mideci bir insanda gelişen işte o çocuğun ilk midesidir. Bu uzvi şahsiyettir. Bunu hiç elden bırakmıyoruz, mezara kadar götürüyoruz, ondan sonra azar azar ruhi şahsiyet gelişiyor. Bu nedir? Bu ruhi şahsiyet? Bunu biz getirmediğimiz. Mevcudiyetinin sahibi dediğim doğuşumuzda gelmedi. Bu ruhu şahsiyet, işte bütün muamma burada. Bunun şeylerini kim veriyor, nereden geliyor? Bir psikolog diyor ki: "Bir gece bir caddede yürüyoruz, gidiyoruz. Sakin bir gece, tamamen sakin bir gece, içimizde bir terennüm var gibi, daldınız hani içimizde bir şeyler, şakılar falan filan sesler, tatlı sesler içimizde akar gibiydi. Geçen dalga bir ses dalgası... Bunlar bizim değil, dışarıdan geliyor, farkında değiliz" diyoruz. "İşte bizim ruhsal hayatımız, ruhsal ruhi şahsiyetimiz bize dışarıdan geliyor" diyor. Yani Allah'tan geliyor, ilham eseri bu demek istiyor. Ondan sonra bu ruhi şahsiyet gelişiyor, bilim, sanat, felsefe, din hala daha gelişip duruyor. İnsanlaşıyoruz, insan olduğumuzu kabul ediyoruz. Sonra, az zaman sonra içtima şahsiyet gelip buna bulaşıyor. Yani memur oluyoruz, ev sahibi oluyoruz, hâkim oluyoruz, söz sahibi oluyoruz. İşte cemiyetteki yerimiz evde, cemiyette her yerde yerimiz, maaşımız, mülkümüz sözümüzün geçerliliği, dünya ile, başka insanlarla olan münasebetimiz. Bu bize kibir veriyor. Bu bize dehşetli kibir veriyor, bizi hasta yapıyor. Herkesin huzurunda aynı şekilde konuşmuyorsunuz. Herkesin görüşüne karşı davranmıyorsunuz. Mevki sahibi "ben şuyum" diyor. Kapıcı mütevazi iyi fakat onun müdürü öyle değil. Ve bir şey daha var. O müdürlükten atılıp da kapıcı gibi olmaması için elinden gelen ne lazımsa yapıyor, daha yukarıya. Dalkavukluk, her

şeyi her şeyi... Bu hal bulaşıyor işte, o artık her şeyde, hani filmler var, ziyafetler, davetliler, seremonileri, toplantıları gösteriyor, kokteylleri falan o insanların gözüyle bakarsanız, ibret gözüyle kuklalar. O kıyafetlerin, kendilerini örten kıyafetlerin yerini tutmak için çabalayan kuklalar. Değme insan onu başaramaz. Çalışıyorlar. Ha, bu kibir dediğimiz şey en büyük tehlike, bu en büyük sefalettir. Benlik hepimizin içinde var, hepimizde var.

Bir gün bir talebemizi derse kaldırdım, abuk subuk konuştu. Ben 'delisin' dedim. 'Siz delisiniz' dedi. Hemen şeytan galebe etti. Kibir... Çağırdım, bir talebeyi yolladım 'hemen bir muavin gönderinler' dedim, attıracağım dışarıya. Allah'a şükür muavin gelinceye kadar Allah beni kurtardı, aklım başıma geldi. Muavin geldi, 'Bir şey yok, yanlış oldu. Affedersiniz' dedim. Çocuktan özür diledim, kalbini aldım, çocuğu kazandım. Belki ruhunu bir parça kurtardım. Tabi kim kimi kurtardı? O benim ruhumu kurtardı, ben onun. Yani her an şeytan başımızda kibir her yerde her haliyle her şekliyle küçük büyük...

Şimdi bugün parasına güvenen esnaf bile ne kadar kibirli ne kadar azgın görüyorsunuz. Onun için şu noktayı işaret edeyim. Cemaate vaaz esnasında müdahane etmeyin, onları övmeyin. Siz camiye geliyorsunuz, şusunuz, busunuz falan demeyin, zaten hazırlar, her gün azgınlığa hazırlar. Şu duacıların yaptığı gibi efendilerimize dua falan öyle zilletlere intikal etmeyiniz. Kimseyi övmeyi gelmez. Allah huzurunda kendi küçüklüğümüzü daima acimizi hatırlatmalı, aciniz daima gözlerinin önüne bir ayna gibi tutulmalıdır. Bu sefaleti gözden silmek, yok etmek demektir ki bizi şaşırtır.

Evet! Bu durumda olan insan... Bu içtimai şahsiyet ruhi şahsiyetin başına bela olur. Cemiyet içindeki türlü sefalet şahsiyet hastası yapar bizi. Türlü sefaletleri de o açar. Dikkat ederseniz, bu içtima şahsiyet asıl Allah'ın bize lütfu olan ruhu şahsiyettir. Siz insanın içindeki ruhu şahsiyeti geliştirecek, onu kuvvetlendireceksiniz. İçtima şahsiyetin hiç olduğunu daima hatırlamak icap edecektir. Hani öğretmenin Fatih'e yaptığı gibi. Hoca padişahın da büyüktür, demek yerindedir. Padişaha hakaret yok burada. Hakaret değil. "Çocuklara, hocanın padişahın büyük olduğunu göstermek istedim padişahım" demek güzel. Ama insanlar tahammül edemiyorlar. Böyle yaptığınız zaman kıyametler kopuyor, biliyorsunuz. Tahkikatlar, bilmem neler şu bu... Halk içinde de öyle. Bazen camide şöyle bir şey olur. Halktan biri çıkar, çok olur bu hadise, halktan biri çıkar, - uğurlu veya uğursuz bir kişi, neyse Allah'ın kulu-, vaize itiraz ediverir. Yahut hutbedeki hocaya da itiraz eden oluyor biraz şeyse, serbestse. Onun üzerine halk kalkıyor, adamın üzerine hücum ediyor. Döverler, bazen öldürmek, linç etmek istedikleri çok olmuştur. O zaman vazifenizi biliyorsunuz, o halkı şiddetle itham etmek, o adamla beraber olmak lazım gelir. O adam mazlum durumda ve halk insafsızdır. Dinde böyle bir şey yoktur. Allah istediği zaman gadabını insanlara tevcih ediyor, yolluyor. Bizim hiç hakkımız yok.

Bazen dualarda dinliyorum. Bir iki saat evvel yine dinledim. İşte dinin düşmanları vesaire falan filan hoca efendi ağzına bir şey taktı. ‘Kahhar ismiyle kahreylesin’, ‘Âmin’ dediler. Allah Allah! Bu bizim haddimiz mi? Biz Allah’ın rahmetini tebliğe memuruz değil mi? O kahretmesini kendi bilir. Hiç kimseyi kahretmesine lüzum yok. Allah’a yalvarma haddimiz değil. Bizim elimizde olan bir kuvvetten mi bahsediyoruz? Biz rahmetini dileriz sadece ama kahrından, kahretmesinden bahsetmeye, böyle bir dilek böyle bir dua yapmaya hakkımız yok.

Evet! Siz şahsiyet hastalarını tedavi edeceksiniz, şahsiyet hastası hayatta çok pek çok. Dediğim gibi aşırı şekilleri ancak kliniklere götürülüyor. Şahsiyet dediğimiz şey böylece psikolojik şahsiyet halinde, ruhi şahsiyet halinde, ilahi iradenin bizi bütünlemesiyle tam ve gerçek halini alıyor. Din bizi Allah ile tamamlayarak insan yapan yegâne kuvvettir. Bir filozof bu sözü şöyle ifade ediyor: “Hareket insan ile Allah’ın bir telkinidir” diyor. İnsanlar Allah iradesiyle tamamlanmadıkça her biri bir hayvanın yaratılışını kendisinde yaşatır. Her insanda bir hayvanın huyu vardır, karakterleri vardır. Davranışlarına bakarsanız çok benzer. Biri tilki kadar kurnazdır, biri bilmem köpek kadar nankördür, öbürü kurt gibi saldırgandır ve bunu daha kuvvetli yerlerde çok iyi gösterirler. Hele teşkilatlandılar mı tamamdır. Koyun gibi olanlar var, şu gibi olanlar var, bu gibi olanlar var ve bu hal bu karakter yüzüne akseder insanın. İnsanlar da bu hayvanlara benzerler ancak insana benzeyen dindar ruhlardır. Allah bunları insana benzetir, istediği seçtiği kulları. Temiz insanın ruhu yüzüne de akseder ve yüzü insan yüzü olur. Hele böyle büyük bir ruhun, büyük bir insanın karşısında insan şaşırıyor, değişik bir manzara görüyor, başkalarına benzemeyen ve tanıyor seçiyorlar.

Hani tarihi hadiseyi bilirsiniz: Hacı Bayram Veli Konya ilindeyken. Çelebi Mehmet zamanında müritleri şey diyorlar yahut Ankara’da olabilir daha sonra Ankara’ya yerleşti. Müritleri çoğalıyor, Padişah da onun müritlerinden vergi alınmamasını emretmiş ve müritler pek çoğalmış, vergi azalıyor, şikâyet ediyorlar. Padişah daha sonra ‘bu adamı tutup getirin’ diyor. Bir asker gönderiyor, yola çıkıyorlar, Hacı Bayram’ın yanına gidiyor. Meselenin şurası var ki şehre girerken bir mübarek yüzle karşılaşılıyor, “Sen Hacı bayram mısın?” diyor. Bu asker, bu memur nasıl tanır? “Fevkalade bir insan karşıma bir güneş çıktı zannettim, içime bir his geldi” diyor. “Başka türlü bir adam. ‘Sen misin’ dedim”, diyor. ‘Evet benim’ dedi. Hadi gidelim diyor, neyse yola çıkıyorlar. Yani ilk görüşte insanı büyüleyici bir şeydir, insan yüzü büyük bir yüzdür. Herkesin yüzü değil. Biz ancak ilahi irade ile tamamlanıyoruz.

Şimdi bu telkin kudretini nerde bulacaksınız? Hitabette mi, yoksa Zekâyı kullanan özel bir maharette mi? Belki de şiddet ve cehennemde mi? Veya bol bol sunulmuş cennet vaatlerinde mi? Hayır! Bunların hiçbiri değil, yalnız samimiyete. Kendi kendinizin olmakta, kendi ruhunuzun derinliklerinde samimiyet benliğimizi bulmakla. Yunus'un hikmet dili ile ‘bir ben vardır bende

benden içeri' dediği o bene mümkün olduğu kadar yaklaşabilmekte. Böylece tutunacağınız yolu dost doğru bildikten sonra cemaate müessir olmak istiyorsanız kendi imanınızı arttırıp, sahibine teslim olmamız lazımdır. Yani muayyen bir şekil ve kabiliyet kazanıp dindar olunmaz. Kendi kendine bulmak, herkesin şahsiyeti başkadır, değişiktir. Onu bulmak, onu hakkı ile dosdoğru bulmak lazımdır, taklitçilik yapmamak lazımdır. Hiçbir meddah taklidin müessiri olmaz. Güldürür ve gülünç olur fakat başkalarını değiştirmez. Kendini bulmak, kendinin olma kâfidir, yeter.

Kendi asıl benliğini bulmak başkasına benzemek değil ama başlangıçtan bunu araştırırken büyüklere hayranlık duyan, büyükleri taklit eden vardır. Her sahada o biraz böyle dâhiler taklit edilir fakat bir noktadan sonra kendinle olan yol ayrılır, ondan sonra kendi şahsiyetimizi bulmaya başlarız. Asıl kendi varlığınızı bulmak lazım gelir, başka hiç kimseye benzemekle değil. Dediğim gibi hayranlık devrinde pîre, mürşide hayranlık, taktikler vardır, bir zamana kadar olgunlaşmaya kadar kendi şahsiyetini bulmak için lazımdır.

Ve cemaat mensubu olmak için ne yapayım, mansur olayım? Kendini olgunlaştırmak lazım. Cemaat sizin ikinci nüshanız olacaktır. İşte herhangi bir teknik maharet veya aklın ortaya koyduğu bir hüner göstermeye lüzum yoktur, kendini kuvvetlendirmek.

İşte bu hususta Gandhi'nin bir misalini vereceğim.

Gandhi'nin bir misalini vereceğim. Gandhi Hindistan'da mücadeleye başladığı zaman ilk mektepte hocalık yapıyordu. Talebesi yaramazlık, ahlâksızlık yaparsa çocuğa bir şey yapmıyor, "Ben eksikmişim, ben daha olmamışım" diyor. "Olsam böyle olmazdı. Benden gelir o" diyor.

Kendinizi yetiştirmek kâfidir, kendinizle uğraşmak lâzım gelir. Ötesine siz karışmayın.

Sahibine teslim olmadıktan sonra zekânız ve hitabetiniz ziyâdelenmez, belki de gülünç hâle gelir. Halka kendini beğendirmekle çok cemaat toplamak vaazın gayesi olmamalıdır. Halk beğendiğini, kendi ölçüleriyle beğenir. Allah'a yaranmaya çalışınız. Zira Allah kendi azametiyle sever. Halka kendini beğendiren, ihtirasları coşturur. Allah'ın beğendiği ise kalpleri fetheder.

Evet, birçok vaizler var; İstanbul'da bazı şöhretler oldu. Bunun için yarışma yapıldığını bilirsiniz. Bundan birkaç örnek vermek isteyeceğim:

Bazıları aktörlük yapıyor, ter ter tepiniyor, sesi yüksek bağılıyor, çığlık atıyor; sanki ağlıyormuş gibi ağlamaklı sesle söylüyor. Tabii cemaatin fizyolojik yapısı, sınırları sarsılıyor, hele kadınları ağlıyorlar, ağlaşıyorlar, artık ona koşuyorlar. O da çok meşhur oluyor. Bu adama acıyım, bunu bir tımarhanede tedavi etmek icap eder. Yaptığında hiçbir kazanç yoktur. Tenezzül etmeyin. Heves

etmeyin. Halka yaranıyor, halka beğendiyor. Onun kendisini halka beğendirmesine gıpta etmeyiniz. Allah'a yaranmaya çalışınız. Bakın, Allah'a en çok yaranana gıpta ediniz. Sizi Allah takip ediyor, seyrediyor.

İnsanlığı kurtarmaya çalışmayacağız, biz Allah'a yaranmaya çalışacağız. İnsanlığı kurtarma kararını verecek O'dur.

“Ben çok adam kazanırım, bunları sürüklerim, İslam'ı da kurtarırım.” Yoo... Hepsi birden cehenneme, dünyada da felâketlere sürüklenir. Sadece Allah'ın iradesine uyunuz, ne lâzım geliyorsa söyleyiniz. Belki oradan geçen bir çocuk duyar. Allah'ın ne istediğini biliniz, O'na uymasını biliniz. Sakın o hesapları yapmayın.

Bir tanesi bir camide vaaz veriyor. Çok iğrenç, çok çirkindi. Ona o zaman hatırlatamadım. Kalbini kırmayayım dedim. Doğrusunu söyleyeyim, ben de şeytana uyup çok sıkıldım. Sıkılmamam gerekirken. Buhâri Hazretleri Sahih'i nasıl yazmış? O kitapta hata aranmaz, diye bas bas bağıırıyor, ellerini vuruyor. Niye? Çünkü o zat o kitabı yazarken 1187 defa mı 1189 defa mı ne boy abdesti almış. Böyle yazılınca kıştapta yanlışlık olmazmış. Şimdi akla bu düşmanlık reva mı? Bu da tımarhanelik değil mi? Bir milyon defa alsın isterse, kitapta hata olmaması için sebep ne?

Eskiden cehennem tehditleri moda idi, şimdi cennet satıcıları var. Onun zararını anlatacağım. Mesele böyle değil. Böyle bir bezirganlık, böyle bir açgözlülükler işimiz değil; o ticaret aslında. Siz bir sırrı çözmeye çalışacaksınız; Allah'ın istediği nedir acaba? Allah size bildirir onu, kalbinize ilan eder. İrfanınızla ulaştığınız kadar Allah'a yaranmanın yollarını arayacaksınız.

Cehennem tehdidinin zararlarıyla cennet satıcılığının zararlarını söyleyeyim:

Bunların ikisi de aşırı halde Allah'ı unutturabilir. Nitekim öyle oluyor; cehennem tehditleriyle Allah'ın rahmetine açılan ümit kapıları kapatılır. Çok tehlikelidir. Her şeyden ümidini keser. Bazen böyleleri camiye de gitmiyor, din sevgisi kayboluyor, “Allah bana hiçbir şey vermeyecekmiş”, diyor.

Bakın, tehdit iman toprağını kurutur. Bol ve yersiz cennet vaatleri de olgunlaşmayan ruhlarda benliği besler ve teslimiyet hâlinde uzaklaştırır; sonunda kibir getirir. Allah korkusu kalmaz. Cennet anahtarları esnafın eline geçer. Öylesi var ki, -bilhassa kadınlar içinde- “Hoca şu kadar tesbih çek diyor, çekiyorum. Namaz kıl diyor, kılıyorum. Bilmem ne...’ “Tabii cennete gideceğim. Beni koymazsa (cennete) kimi koyacak? Şikâyet ederim hâ' diyor. Bakıyorsunuz hareketlerinde artık Allah korkusu yok, insanlara karşı merhameti çok azalmış. Zamanla insafsızlıklar hastalık haline götürüyor bunları. Ve nihayet Allah'ın kulluğu dairesinin dışına çıkarabilir. Bu çok tehlikelidir.

Böyle tevzi memuru imişiz gibi öyle cennet dağıtmak yok. Allah'ın rahmeti anlatılır, insanları şaşırtmayacak kadar. Ama Allah'ın rahmetinin derecesinin sonsuzluğunu ancak o seviyede olan ve daha çok muhtaç olacak seviyeye gelen büyük ruhlar bilir, düşünebilir zaten. Allah'ın rahmetinin sonsuzluğunu idrak eder. Bu idrakin kendisine zarar vermeyeceği olgun kimselerdir. Halka mütemadiyen böyle düpedüz cennete gideceksiniz, madem buraya geldiniz cennete gideceksiniz. İşte bir rekatiniz bin senelik bilmem neye bedel falan filan. Böyle vaaz olmaz. Cennetin ve cehennemin nimetlerinin Allah tarafından anlatılan bir şekli vardır. Kur'an'da yeri geldikçe söylenir.

İnsanlar Allah'ın rahmetini maddî nimetler halinde istiyor. O rahmetin iç yüzünü anlayanlar onu idrak ederler, hakkıyla. Rivayete göre Hz. Ebubekir veyahut başkası "Ya Rabbi, benim vücudumu yarın ahirette o kadar büyüt ki cehennemi doldursun, başkası sığmasın" dediği zaman o rahmeti red ve inkâr mı ediyor? Haşa. Mü'minlere olan sevgisinin çokluğundan. Allah'ın rahmetini anlayış derecesinde bu vaatler sunulmalı hem de Cenab-ı Hakk'ın Kitapta yaptığı, bildirdiği şekilde olmalı. Bunun tüccarlığını yapmamalı. Çünkü böyleleri çok cemaat topluyor.

Çok ibadet hırsı aşılacak da tehlikelidir. İbadetlerin arttırılması ders gibidir. Onu götürecektir, onu anlayacak, ondan faydalanabilecek seviyeye gelenler içindir. Yani seviye ilerledikçe ibadet arttırılır. Eğer bu kendi seviyelerinin üstündeki ibadet yaparsa insanlar, bu hâlde Allah karşısında gerçek durumunu unutabilir. Her türlü hayatın dalgası içinde sürüklenen her ferde. Çok teşbihler, gece namazları, bilmem ne oruçları tavsiye ediyorlar. Seviyelerinin üstünde ibadet yapan insanlar, bu halde Allah karşısında gerçek durumlarını unutabilirler. Herkese, her önüne çıkan cemaatte çok teşbihler, dualar tavsiye etmek doğru değildir. Halkın tevazuunu örselemeyiniz, onda Allah korkusunu azaltırsınız. Allah korkusunu terazinin bir kefesinden kaldıranlar -yani onu ibadetle dolduranlar- korkuyu tamamen ortadan kaldırır. Bu en büyük tehlike olur. İbadeti taassupla ifratın, mutlaka cennete götüreceğini va'd eden vâizlere şu Hadîs-i Şerîf'i elbette hatırlatırsınız: "Dini işlerde fazla taassup ve ifrata varmayınız. Sizden evvel gelen ümmetler dinlerinde fazla taassup ve mübalağaya saptıklarından helâk oldular."

Bir de İslam'ın büyüklüğünü başka dinlerle mukayeseden çıkarmak, öbür dinlerin İslâm'a nazaran küçüklüğünü gösterme gayretleri vardır. Bu hem münasebetsiz hem de zararlı bir harekettir. Bırakın dinlerin değerini sahibi ölçsün.

Bir de İslam'ın büyüklüğünü başka dinlerle mukayeseden çıkartmak, öbür dinleri İslam'a nazaran küçüklüğünü göstermek gayretleri vardır. Bu hem münasebetsiz hem de zararlıdır. Bırakın dinlerin değerini sahibi ölçsün. Sonra da bir küçüğün küçüklüğünden, büyüğün büyüklüğünü çıkarmak haset sahibi insanın acınacak ruh hâlidir. Herhangi bir dinin büyük, çok büyük olduğunu gördükten sonra böyle bir haddini bilmezlik irtikâp ettikten sonra İslâm'ın ondan da büyük

olduğunu gösterebilirler, ahlaki olmamakla beraber mantıkî bir iş yapmış olurlar. Bizim büyüklük tasavvurumuz nedir ki, onunla büyüğü ölçmeye kalkıyoruz? Maddî âlemin büyüklük ölçüleri bile karihâlarımızı (zihin kudretimizi) parçalamaya yetiyor. Astronominin gök varlıklarının kütle ve mesafe ölçüleri gözden geçirilsin. Bunda aynı zamanda şüphe de vardır. Şüpheyi izale etmek için bir akıl yürütme ortaya koymaktır. Bizde herhangi bir davaya aşk ile bağlanan için mukayese yoktur. Aşk, hiçbir mukayese kabul etmez. Mukayese şüphenin metaıdır. Karşılaştırır, şüpheyi izâle eder. İman ölçü tanımaz, sonsuzun ölçüsü yoktur. Aşkın ölçüsü olmaz, o büyüklüğü yaşatır. Küçüklük tanımaz ki, karşılaştırsın. Böyle mukayeseler İslâm'ı küçültücüdür. Zira iddiadır, hırs-ların kaynağından çıkar. İslâm'ın büyüklüğünü yalnız kendi büyüklüğü ile ispat etmelidir. Kalp-leri onun büyüklüğü ile doldurmalıdır. Gene de böyle bir harekete misal olarak Fatih Sultan Mehmed'in bir hareketini anlatmak isterim:

Fatih, İstanbul'u aldıktan sonra Bizanslılara çok haklar bağışladı. Çünkü korkusu yoktu, kendini çok sevdirdi. Onu anlamayanlar "Rum dostu" dediler. Hiç aldırmadı, olgun adamdı fakat bakın şu neticeyi aldı: 1 sene sonra Avrupa'da, Paris merkez olmak üzere Haçlılar hazırlanmaya başla-dı; Avrupa'da büyük Haçlı ordusu; Türkleri Bizans'tan atmak için. Fatih hiç tırsmadı, hareket göstermedi. Papazlar, piskoposlar bir heyet hâlinde Avrupa'ya gittiler, Paris'e. Dediler ki: Siz Haçlı ordusunu hazırlayıp bizi kurtarmaya gelecekmişsiniz. İstemiyoruz. Gelirseniz karşınızda bizi bulursunuz. Biz Türk hükümdarı ile çok iyi anlaştık, dediler. Bu kalbin fethine misal.

Asıl hâdiseyi anlatacağım:

Şimdi böyle davranışında Fatih, -Rumlar şımarıdı bir ara- azıttılar. Bir gün gittiler piskoposla padişaha: "Padişahım, biz ayrı mahkemeler istiyoruz, ayrı mahkemelerde muhakeme edilmek istiyoruz. Rum mahkemeleri açın" dediler.

Padişah buna kızdı mı? Yoo, olgun adam. 24 yaşında o zaman. Peki, dedi. Onu da yaparım ama evvelâ bizim mahkemeleri bir dolaşın gelin de bu teklifi bir daha yapın bana, dedi.

Gittiler piskoposlar evvelâ Üsküdar'da bir dava dinlediler. Dava şu: Bir adam at satın alıyor bir cambazdan. Fakat atın hastalığından şüphe ediyor. Akşama kadar at ölürse satıcı atı geri alacak. At ölüyor akşama kadar. Bu da geri almaya götürüyor sahibine, sahibi ölü atı almıyor. Koşuyor mahkemeye kadılığa. Kadılık kapalı. Bir cenaze çıkmış, kadı kilitlemiş gitmiş mahkemeyi. Ertesi gün geliyor mahkemeyi açıyor kadı ve bu davayı dinliyor. "Ben" diyor, "birinci günün akşamına kadar atı alırım" dedim. "Geçtiği gün almam". Mukavele feshedildi. Kadı düşünüyor. "Şimdi bu parayı ödemek bize düşer" diyor, çıkarıyor cebinden parayı veriyor.

Sonra Kütahya’da bir arazi davası dinliyorlar. Sonra asıl mevzum olan üçüncü olarak Konya’ya gidiyorlar. Konya’da bir ticaret davası takip ediyorlar. Bir Konyalı, Venedikli bir tüccardan mal satın almış. Venedikliye falan malı bana gönder, demiş. Venedikli de malı yüklemiş gemiye.

Akdeniz’de fırtına çıkmış, gemi batmış, mal gitmiş. Venedikli parayı istiyor, Konyalı da mal almadım ki, diyor. Venedikli diyor ki: “Ben malı yükledim bitti, benim işim yüklemektir, ticaret kanununda öyledir”. Venedikli Konya’ya geliyor. Mahkemede hâkim diyor ki: “Venedikli vazifesini yaptı, yapabileceği oydu; gemiye yükledi malı. Yani sen borçlarını, parayı vereceksin”, diyor. Müslümanı mahkûm ediyor. Venedikli diyor ki: “Bizim ticaret kanunlarımızda bu vardır, (malı yükledikten sonra satılmış sayılır) borcunu ödemeye mecburdur alıcı”. Öyle olduğu hâlde “bir Venedikli hâkim bir Müslümana karşı bir Venedikliyi mahkûm etmez. Sizin dininiz büyük” diyor, Müslüman oluyor.

Piskoposlar koşa koşa İstanbul’a geliyorlar. Biz kendi mahkemelerimizi istemiyoruz, sizin mahkemelerinizi istiyoruz, diyorlar. Yani hareketiyle muvaffak olmak, iddia değil. Dinin büyüklüğünü göstermek böyle... Bu neticeyi alacağından da emin. Dinin büyüklüğünü böyle gösteriyor

Milli tarihimiz çok unutuldu. Milli tarihiniz sanki dini tarihimiz değilmiş gibi. Sanki başka bir şeymiş gibi. Hatta hatta bizim tarihimiz değil denildi bir zamanlar. Hâlbuki dünyanın eşsiz tarihi.

Yavuz Sultan Selim Mısır seferinden dönerken halifeliği de aldı, geldi. İstanbul’a geldiği zaman Üsküdar arkalarında gündüz girecekken orduyu durduruyor. Orduya kurduruyor bekletiyor, 20 gün. Gündüzü orada geçiriyorlar. Gece yarısından sabaha karşı herkes uykuda iken şehre giriyor. Kimse duymadan. Allah Allah... Acaba hikmeti ne bunun? Bir tehlike mi, bir suikast mı?

Padişaha soruyorlar: Niçin gündüz girmediniz?

Diyor ki: “Ben çok büyük zafer kazandım, halk büyük nümayiş yapacaktı; bana gurur gelir diye korktum”.

İslâm böyle anlatılır.

Evet, gördük ki vaaz ne hitabettir ne şiddetle tehdittir ne methedilecektir ne iddiadır. Allah’a yaranmanın yarısıdır, ibadettir.

(15 dakika ara)

Dua...

Vaazın mütemmimi olarak şimdi duadan bahsedeceğim. Vaazın ruhsal yapısı duaya ulaştırıyor. Zira her ibadetin sonu duadır. Hutbe sonunda olduğu gibi bazen vaaz sonunda da küçük bir dua yapılır. Duanın yanlış anlaşılması, hitabetin yanlış anlaşılmasından ileri gelir.

Dua edicileri, hâllerindeki aşırı sapıklıktan, anlayışsızlıktan kurtarmakla görevlisiniz. Bu sebepten hitabetten ileri ruhsal davranış olan dua ile vaazın psikolojik incelemesini bitireceğiz.

Dua nedir? Dua ruhsal hâllerinizin en zengin olanlarından biridir. Ruh kuvvetlerinizin gayeleri tarafından ve gayeye doğru çekilmesi hâlidir. Dua, ruh ve beden bütün varlığımızla yapılır. Bütün ruhsal kuvvetlerinizi, kendi gayesine tâbi kılar, yine kendisi ile birlikte hepsini yükseltir. Yani dua edici, ruhuyla beraber âdeta bedeninin de yükseldiğini hissederek.

Dua ruhumuzda durmadan kımıldanan bir harekettir. Kâh düşünüşdür, kâh şiirdir, kâh musiki olur. Lâkin her zaman ruhta bir kemâl hareketi, bir fazilet dalgalanmasıdır. Ferdin veya cemaatin dua tarzı onun medeniyet derecesini gösterir ve dini seviyesini ortaya koyar.

Medeniyetin temel taşlarının din tarafından kurulduğunu bilirsiniz. Tarihte medeniyet ilk defa sitelerde kuruldu. İlk siteler de Mezopotamya siteleridir ki, bu siteler Patesi denilen din adamları tarafından kurulmuştur. Mezopotamya’da ilk site olan Uruk, Lagaş siteleri gibi. Dedim ki, ferdin ve cemaatin dua tarzı evvela onun medeniyet derecesini gösterir. Bizim duacılarımızın seçim nutku çekercesine, tantanalı kelimelerle gırtlak yırtan ve halkı da deliler gibi bağirtan rezalet derecesindeki sefaletleri, İslam medeniyetinin bugün ne kadar düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

Şimdi kendinizi ve onları bu halden kurtararak duanın incelemesine geçelim.

Duada iki hareket ayrılır. Önce Allah’la münasebet, sonra Allah’tan dilek. Birinci hareketle ruh Allah’a doğru yükselir, ikincide Allah’a dileklerini sunar. Bu iki unsur birleştirilerek duanın şöyle tarifini yapıyorlar: hürmetlerinizin kendisine sunulması, dileklerinizin bildirilmesi ve lütfunun istenmesi için ruhumuzun Allah’a doğru yükselmesi halidir. Esasen bütün ibadetler iki gaye etrafında toplanıyor. Bu gayelerden biri müminin kendi iç varlığına kendi ruhuna çevrilmesi ve onda derinleşerek Allah’a yakınlaşmasıdır. İkincisi başkalarına yardım etmesi, müminler hakkında hayırlı olmasıdır. Allah’a yakınlaşma duada zirvesine ulaşmaktır.

Dua halinde 3 safha ayrılır. Birinci safha; toplanma veya kendine gelme safhasıdır. Bu duaya hazırlık safhasıdır. Bu hazırlık duadan evvel başlar. Mesele sabah namazına uyanmak, namaz kılacağı düşünmek, bunun için gerekli hareketler yapmak; namazla duanın dış hazırlığıdır. Bu hareketlerle ruh ve beden birlikte kendini ilahi huzura hazırlar. Namazdan önce alınan abdest temizlik olmaktan başka, ruhla birlikte onunla sıkı münasebette bulunan bedeni ibadete hazırlayıcıdır. Bu duanın dış hazırlığıdır. Duanın iç hazırlığına gelince, bu toplanma veya kendine, kendi içine kapanma hareketidir. Bu hal kendi kendine karşı kullanılan bir çabayla elde edilir. Adeta içimizde bulunan bir merkezin dikkatle araştırılmasıdır. Bu araştırmada vücuda hâkim olma gerçekleşir ve vücudumuzun varlığına ait bütün şuur azar azar yok olur. Adeta kurtarıcı bir uyku

hali benliği doldurur. Bu sanki vücuttan ruha geçiş halidir. Alelade bir uykuya benzemez. Ruh Allah'a doğru yükselmeye hazırlanmıştır.

İkinci safha, derin düşünme safhası. Bu kelimeyle adlandırılan Zekânın tabii hareketi olan akıl yürütme hareketi değildir. Bilakis dua, Zekânın hareketini bertaraf edicidir. Zira düşünmek, dua etmek Zekâyâ karşı gelen bir harekettir. Zekâ bir şey veya hakikat üzerinde faaliyete geçti mi, irade dua halini meydana getirmekten aciz duymaya başlar. Zorlanırsa sonunda yıkıcı, yıkılıp kalır. Yani dua halinde tam ve uyanık bir muhakeme derecesinde düşünmekle, o hal silinip gider, kaybolur. Vakıa dua da bir tasavvurla başlar. Allah'tan neyi istiyorsak onun tasavvuru. Ancak bu tasavvur geniş bir aydınlık getirmemelidir. Sönük, pek ufak, şuurun sahasını, etrafını kaplamayan bir ışık seli duaya giriş için kafidir. Ateşi yakmaya bir kibrit yeter. Böyle fakir bir ışıkla büyük huzura doğru yola çıkmalıdır. Dua içinde bizim tarafımızdan verilen kararlar, seçimler ve hükümler, bütün bu yüksek şuur hareketleri ne kadar güzel ne kadar ulvi ve cazip olurlarsa olsunlar duaya zararlıdır. Zekânın ilerlemesi, kalbin yolunu tıkar. Duayı kalbe havale etmelidir. Bu derin düşünme safhasında derin düşünme diye, böyle büyük ışıkla düşünmemeye, büyük ışıkla düşünmeyip kalbin derinlerine bir ışık seli göndermeye diyoruz, derinlerde düşünme. Bu safhada ruhta meydana gelen değişmeler duanın Allah'a doğru götüren erkanını teşkil ederler ki, bu halleri de 4 safhaya ayırabiliriz: Biri Allah'a çevrilen dikkat. Dikkatin çevrildiği konu objektif bir varlık olarak zatı uluhiyet değildir. Yani duada Allah'ı dışsal bir şey gibi, bir tasavvuru kabil bir varlık gibi düşünmeyeceğiz. Duada Allah'a çevrilen dikkat, kendinde Allah inancını arar. Uluhiyet bu inancın içinde barınır. Allah'ın insanlarla münasebetinde insanın payı ayrılmıştır; Konuşmak ve dinlemek, ilham etmek ve inanmak, emretmek ve itaat etmek, vermek ve almak suretindedir. Konuşmak duada Allah'a ait, dinlemek bize ait. İlham etmek onun, inanmak bizimdir. Emredici olan odur, bize yakışan itaattir. Verici odur biz sadece alıcı durumdayız.

Şu hâlde duada ilk konuşmayı Allah'tan beklemeyiz. Kendisini Allah'a tabi olan kılıp hürmetle onun hitabını beklemeli, telkin edici sesini dinlemelidir. Böylece dikkatimiz içimize çevrilir ve dinleriz. Bu sesi duada duymayışımızın sebebi, ekseriya dua ediyoruz diye durmadan konuşmamızdır. Mütemadiyen söylememizdir. Sanki Allah dinleyici gibi. Halbuki o söyleyicidir biz dinleyici olacağız. Gürültü yapıyoruz, içimizi bu gürültüyle dolduruyoruz. Artık ses duymaya imkân yok. İlahi huzura varışta ilk işimiz söylemek değil sükût olmalıdır. Adeta bize şöyle bir emir var; bekleyin, cesaret kullanarak kalbinizi kuvvetlendirmeye çalışın, ilahi huzuru bekleyin. İlk olarak Allah konuşur.

Sonra ikinci basamakta, alçalma geliyor. İlahi ses bize çevrildikten sonra, biz Allah'ın davetlisi olduğumuzu hissediyoruz. Ve bir ziyafete çağrılan misafir gibi başköşeye oturmuyoruz, en sonraya oturuyoruz. Ve duacı bekler ki ziyafetin sahibi "daha yukarı otur daha yukarı" desin. Tıpkı

böyle duada da kendini yükseltmemek, kendine özel bir tavır takınmamak, birtakım hakların iddiacısı gibi durmamak lazım. Ve duanın yüksek derecelerini elde etmeye kendini zorlamamak, bunu beklememek lazımdır. En aşağılarda oturmayı tercih etmelidir, alçalmalıdır. Yükseklerin adını da araştırmamalı, büyük kelimelerle Allah'a söylemeye hazırlanmamalıdır. Düşüncenin yüksek tırmanmak istememelidir. Böyle yaparsak Allah bizden uzaklaşır. En alt basamakta oturur, en sonra oradan kovuluruz. Biz kendimiz en alt basamaktan başlamalı, orada teslim oluyoruz. Hani bazı misafir girer, içtimaî mevki ne olursa olsun, olgun insan kapının en arkasında oturur, büzülür. İşte o en doğru mevki, yerini bilmiş adamdır. Kendisine layık olan tavrı seçmiş olan adamdır. Böyle yaparsak o zaman Allah bize yakınlaşır. Sanki kalbimize emir verir; "daha yukarı çık, daha yukarı". O zaman kuvvetli sese sığındığımızı hissederiz. Davet olunmadan ziyafete gitmemeliyiz ve ilahi ziyafette konuşmak kolay kolay haddimiz olmadığını bilmeliyiz.

Üçüncü basamakta teslimiyet ve aşk geliyor. İlahi davete kabul edilen kendinden geçer ve her şeyinden geçer. Bu anda zekâmızdan, aydınlığımızdan, hissimizden, zevkimizden, tesellimizden ve tatlılığımızdan, sevincimizden feragat etmemiz, hepsinden sıyrılmamız lazımdır. Dünyaya ait tesellilerimizden de sıyrılıp henüz ilahi tesellinin gelmesi anı, bu harap edici toplanma anı, bu her şeyi yok eden feragat anı için kurulan ıstırap anıdır. Başlangıçta bu olur. Her şeyimizden geçtiğimiz halde ilahi teselliye beklemek vardır. Böyle bir an vardır duada. Bu anda dünyaya ait her arzudan ve ümitten ve her teselliden boşalma yetmez, kendi varlığından da boşalmak lazımdır. Hakiki aşk yokluğun son noktasında başlar. Bize nüfuz eden yokluk ne kadar derinse Allah varlığımızı o kadar derinden kavrayacaktır. Nihayet bunu da dördüncü derece, teslimiyet sayesinde aşkın gerçekleşmesinden sonra eller açılır, o zaman ilahi emir gelir, müsaade gelir, bir kıvılcaktır, boyun bükülür ve içten söylenir. Ne söylenir? Allah huzuruna çıkış demek olan bu halin dile getireceği şeyler ne olur? Büyük dileklerden başlayarak azar azar Allah'a çevrilen, cesaret kazanan duaya hazırlanmış ruhumuzun bu esnada Allaha açılan ifadesi şöyle bir yol takip eder gibidir: Şunları bilin: Onun her şeyi bilen huzurunda itiraf ediyoruz ki sefaletteyiz. Hiçten ibaretiz. Hiçbir şeyimiz yok. Hiçbir şeye gücümüz yok. Bu duygular tabii olarak insanın içinden gelir ve dilinden düşürmeden dökülür. Fakiriz ve ondan dileniyoruz. Hem hiçbir şeyimiz yok ve hem de her şeye muhtacız. Ona zorunlu bağlıyız, ondan istemeye, onun hidayetini dilenmeye mecburuz. Yalnız fakir ve dilenci değiliz. Hem de ondan ne isteyeceğimizi, nasıl isteneceğini de bilmiyoruz. İtiraf ediyoruz ki Allah'ın bunca lütuflarına nimetlerine layık kul değiliz. Esasen Allaha layık kul değiliz. Onun hidayetine hiç layık değiliz. Bunlar kalbin samimi dilekleridir. Bütün bunlara rağmen dileklerimizi ona sunmaktan kendimizi alamıyoruz.

O zaman ilahi eşikte gözyaşlarıyla beraber niyaz şöyle başlar: Allah'ı tazim ve takdis ediyoruz. Onun sonsuz merhametine azametini sığınıyoruz. Günahlarımızı affetmesi için ona yalvarıyoruz.

Gözyaşlarımızı şahit tutarak tövbe ediyoruz. Rahim olan Allah'a dileklerimizi sunuyoruz. Ondan ne isteyeceksek istiyoruz. Maddi manevi dünyaya ait tüm talepleri istiyoruz. Onun hazinesinde çok bulunan nimetler istiyoruz. Nihayet onun nimetlerine şükrederek dileklerimize son veririz.

Üçüncü büyük safha, duygulanma safhasıdır. Bunlardan sonra adeta bu halden sonra layık olmadığı Allah'ın layık olmadığı verdiği lütfuna uğrayıştan da bir taşkınlık, bizi boğan bir gözyaşı duanın sonuncu safhasını teşkil eder. Bu duygulanma hali öbürlerinden mutlaka sonra yaşanan bir hal değildir. Evvelki hallere nüfuz edip onlarla birlikte de yaşanır. Duada yaşanan bu his ilahi aşk ateşinin sönmeden kalbinde yanan yağı andırır. Birisi duasını şöyle anlatıyor. Birkaç günden beri sürekli dua halindeyim. Allah'tan hususi bir dileğim yok ve hiçbir şey istemiyorum. Bendeki bu hal Allah'ın huzurunda durmadan yanan bir lambayı andırmaktadır. Yani Dua ediyor fakat neyi istediğini bilmiyor.

İki şekil duygular ayrılabilir. Bir kısım duygular tabiattaki kaynaşlar halinde gelip geçicidirler. Bazıları da sürekli ve tesirlidirler. Bizim varlığımızı değiştirirler. Kuvvetli ve sağlam bir iradenin temeli üstüne kurulmuşlardır. Birinciler kâh göklere yükselik kâh çukurlara inen deniz dalgalarını andırırlar. İkincilerse sağlam ve sebatlı dağlar gibidirler. Duadaki duygu işte bu ikincilerdendir. Üzerinizden uzun zaman silinmez. Gerçekten bir duada muradına ermiş insan günlerce, bazen daha çok uzun zaman, tesirini üzerinde yaşar. Bu hal biraz da duanın müstecap olduğunu gösterir. Allah bir ruh üzerinde hakimiyetini tesis etti mi, ona sürekli olarak sahip olur ve onu doğrudan doğruya idare eder. Öylesine, dışardan kaideye yol göstermeye, metot öğretmeye hacet kalmaz. Ruh mürebbsi olan mürşidin işi bunun farkında olduktan sonra Allah yolunun yolcusu olan insanı takip etmek olmalı, onu kendi yoluna sokmaya çalışmalı, onu sağa sola hiç düşünmeden, büyük adımlarla bulunduğu yolda yürütmelidir. Yani mürşit kendi yoluna değil, Cenabı Hakkın onu koyduğu yolda yürütmeye çalışmalı, o adamın halinin böyle gerçek bir dua ile doğru istikameti bulduğunu bilen gören mürşit, o gittiği istikameti vermeli. Cenabı Hakkın o adamı yönettiği istikameti vermeli, mürşidin durumu budur. Çünkü dua bizim halimizi değiştiren, bizi bir halden başka hale koyan, bizi yenileten terbiyecidir. Yani ilahi iradenin, bize uzanması halidir ki, tabiatta hâkim olan determinizmi yani muayyeniyeti yıkar, bizi Cenabı Hakkın istediği hale koyar. Kanunlar, determinizm, muayyeniyet kanunu bizdeki bu değişmeleri açıklamaktan acizdir.

Şimdi, dua edicilerin şu üç şeklini söyleyelim. Bazıları bütün gün kendilerini Allah'a vermişler. Ne hisleri olur ne hiçbir şey istemezler, hiçbir menfaat dilenmezler. Bir kısmı ise hep nefislerine ait dileklere Allah'a yönelirler. Halkın çoğu gibi. Üçüncülerde Allah'ı ve kendilerini isterler. Allah'ı benliklerinde ararlar. Kendilerini de Allah'a teslim ederler. Birincileri idare eden tazim ve takdis duygularıdır. İkinciler sefaletlerinden yukarı hiçbir zaman tırmanamazlar. Bunların

duaları kapalı yerlerde büyük gürültü olur, kendilerini avutursa bilmem. Üçüncüler ilahi aşkı idrak edenlerdir.

Şimdi duanın bu gördüğümüz merhaleleri teknik bir tertip gibi düşünülerek, birbiri ardı sıra, zaman mesafesiyle meydana gelmez. Duaya alıştırmış, yetiştirilmiş, olgunlaşmış ruhlarda kendiliğinden süratle meydana gelir. Çabucak meydana gelir. Yani bazı şeylerin harekete geçmesi gibi, birbiri ardına, birçok olayları doğurması gibi. Çok süratle buna yetişmiş, bu tarikat terbiyesi, gerçek tarikat terbiyesiyle yetişmiş, gerçek din terbiyesiyle olgunlaşmış insanlarda süratle kendiliğinden teşekkül eder. Ve bunlar, haddim olmayarak söylüyorum, dualarının müstecap olup olmadığının farkında olurlar. O da bildirilir kendilerine. Duada, duanın müstecap olup olmadığı kalbe sanki gizli bir nefesle, bir üfleyişle bildirilir. Ve duadan çıkanın yüzü güler.

Hani bazen bir büyük zata derler ki bana dua et şu olsun yahut olmasın, rica ederler. Veyahut o kendiliğinden ne isterse. “Oldu” diyor “işin”. Bu adam sihirbazlık yapmıyor. Samimi olanlar dua ederler ve dualarında ilahi irade onlara bildirir kabul ettiğini. Yüzü güler sevinir. Kabul olundu yani istidan kabul oldu. Kendisine bildirileni o da bildirir. Yani duanın içinde onun kabulü de vardır. Ama boşu boşuna akıl başka şeyde, “söyle hoca şu olsun bu olsun” bağırır çağırır. Herkeste var aslında. Söylediğimiz hallerde, duacının bol bol ağız dolusu bağırmaya mecali mi vardır günahlardan? Dua en sonunda sönük bir nefes olur, İçte kalır kalbe gömülür ses nefes duyulmaz.

Yani, toplu halde duayı söyleyeyim. Topluluğa da yapılıyor. Cemaate duyulacak şekilde duacı duasını yapar. Bağırarak, bir terane yaratmak, sesiyle mest etmek için, gürültü yapmak için, meddahlık, şeylik yapmak için değil. Duyulacak gibi layık olduğu şekilde duasını yapar. Fakat dua insanın içinde derinleştikçe, son safhaya doğru duacının sesi kesilir, nefesi, kendinden başka yakınlarındakinin, ilerdekinin duyulmaz olur. Fakat cemaat te içine kapanır çünkü hazırlanmıştır. O basamaklardan geçirilmiştir, son basamağa getirilmiştir. Allah’la baş başadır. Dua böylece devam eder. O orda bir tarafta yakınındaki bile duayı duymadan öbürlerinin âmin sesleri farkında olmadıkları bir soluk olur. Kalplerindeki hareket gerçekleşir.

Şimdi duanın o halde şekillerini de kısaca söyleyeyim. Duanın birçok şekli var. En dışsal olanından en kalbi ve derin olanına doğru gitmek şartıyla onları ayırmaya çalışalım. Duanın en basit şekli eller ve dudaklarla yapılandır. Beden hareketleriyle birleşen dilektir. Burada duygulanmanın doğmasında vücut ruha yardımcı olur ve sürekli tesir yapar. Halkın duası bu tesirlere her zaman muhtaçtır. Evet halk bunsuz yapamıyor. Ellerini açması dudaklarını kıpırdatması, söylemesi, hatta şey olmamak, aşırı samimiyetsiz olmamakla beraber tabi bir âmin demesi ruhi hareketi takviye edicidir. Duanın en basit hareketidir. Samimiyetin hududunu geçmeyerek. Sonra tasavvurlarla yapılan dua geliyor. Bunda şahıslar ve eşya düşünülüyor. Düşünceyle dua yapılır.

yor. Tasavvurlar, evvela duygulanmanın kaynağı oluyor. Bu dua elle ve dudaklarla yapılan, önce söylediğimiz duanın tamamlayıcısı olmaktadır. Yani sözle, el açılarak yapılan dua tekâmül edince bu ikinci şekle girebilir, tasavvur olarak yerini terk eder, olgunlaşır.

Daha ileri şekli duanın sırf zihni olan, hayalsiz şekli vardır. Buna derin düşünme derler. Düşünce Allah'tan isteyicidir. Cenabı Hak kalpleri görür. Kalp ve irade ile duada duygulanmanın kendisi dua olur. Tazim ve aşk duygularının kalpte yükselip alçalmaları birer dua hareketi teşkil ederler. Bir de duygulanmaksızın, doğrudan doğruya ruhun saf halde Allah'a çevrilmesi halinde yapılan dua vardır. Allah'a bakış sanki. Bunda ruh Allah'a sakin bir dikkatle çevrilmiştir. Bunda ruh yetilerinin faaliyeti azalır, azaltılır. Sonunda iç alem tam sükûn ve istirahat haline sokulur. İlahi iradenin varlığımıza dolmasının temini için yapılan iş burada bağırıp çağırma herhangi bir hareket değil, ruhu bütün yüklerinden boşaltmak ve beklemektir. Bu bekleyiş duadır.

Duanın daha yüksek şekli tam huzur halinde hareketsiz ve düşüncesiz yapılandır. Bunda ruh her şeye karşı, emniyet içinde ne bir harekete ne bir düşünceye ne de bir dalgınlığa kendini kaptırmadan Allah'ın huzurunu beklemektedir. Hiçbir hususi varlığa çevrilmeksizin devamlı hareket halinde bulunur kendi kendisine. Fakat, bu dua tabi dini egzersizi tam olan, ibadetin ne olduğunu hakkıyla bilen, onun içinde kendini çok bileyen büyük ruhların yaptığı duadır. Bir tarafa bakar görürsün. Nihayet en yüksek bir şekil olarak, dua edenin aradan çekilmesiyle yapılan duayı görüyoruz. Bunda dua edenin Allah'a doğru hiçbir ciheti, hareketi mevzu bahis değildir, hiçbir şahsi kuvveti kalmamıştır ve O'nun varlığına iltica etmiştir. Bu duaya hazırlanan ruh bu halin nasıl olduğunu, kendisinin ne olduğunu da bilmez. Bazen bu hal alelade insanların başına büyük bir felaket bir zulüm halinde, sade hiçbir varlığa çevrilmeden boynunu bükmele kendini gösterir. Başta da şekillerine işaret ettiğimiz duanın en basiti olan birincisi el ve dudaklarla yapılan duadır. Halkın ve ruh terbiyesiyle uğraşmayanların duası budur. Sonuncular yani kalp ve iradeyle ve Allah'a çevrilmeyle huzur halinde ve nihayet dua edicinin aradan çekilmesiyle yapılan dua, ruh terbiyesiyle uğraşanların mistik hayat denemeleri yapanların, Allah'a yakınlaşma yolları aramakla ömürlerini geçirenlerin yükselmiş duasıdır. Ama halkın duası da bu yolda yürümeli, Allah'ın arayışı bu yolda olduğu bilinmeli, onun huzuruyla münasebet kesişte, hiçbir dua feyzi aramamalıdır.

Demek ki dua böyle insan olan varlığımızı değiştirmeden sadece halkla yaptığımız gibi birtakım sözler söylemek, sonra birtakım istekler tertip etmek, bir liste yapmak, ölümler içinse isimlerini sıralamak, kullar içinse secili birtakım tabirlerle parlak sözler söylemek değildir. Bunun duayla hiç alakası yoktur. Bu Allah'a çevrilmiş ruhi bir tavidir ve Allah'a çevrilmiş dilenmenin tavidir. Beden hareketlerinin ve sözlerin her türlü duada rolü bu ruhtaki tavı davranışı kuvvetlen-

dirmekten başka bir şey, yolu açmaktan başka bir şey değildir. Duanın asıl kendisi bunlar değildir. Ve bunlar her zaman duada zaruret de değildir.

Dualarınızın gerçek, dosdoğru yapılan duaların kabul olmamasına imkân yoktur. Bizim duacılarımızın pek çoğu, “bu kadar dua ediyorum hiç kabul olmuyor” diyorlar. Acaba dua mı ettin sen yoksa zevzeklik mi ettin? Dualarınızın kabul edilmeyişinin sebebi Allah’la münasebete girişmemiş olmak. Yani hiç dua etmiş olmamaktır.

Şüphesiz ki dini bir mümarese ile insan dualarının kabul olup olunduğunu göre göre ve nasıl dualarının kabul olunduğunu bile bile dua etmektedir. Çünkü dediğim gibi kabul olunan duaların kabul mührü tasdiki de içindedir. Dua edici de bunu hisseder. Ve bazıları dualarının böyle kabul edilmesi sonunda bunu kendilerine ilahi vaat addediyorlar, sayıyorlar, senet gibi tutuyorlar.

Nihayet şunu söyleyeyim. Görüyorsunuz ki, dua ne bedenine ne de zekânın bir kazancı, bir maharetidir. Binaenaleyh o bizim eserimiz değildir. Böylece dua halinde kazanabilmek ilahi lütuftan başka bir şey değildir. İnsan istemekle dua meydana gelmez. Duayı da Allah’ın istemesi lazımdır. Duayı diyorum sözleri değil. İnsan zihni dua yaratmaz, duayı Allah bize ilham eder ve tavra bizi sokar.

Duanın, dosdoğru yoluna girmenin nasıl olacağını öğrenmek istersek, onun çaresi; insan içinden nasıl geliyorsa nağmelere, alışılmış tavırlara, adetlere, bid’atlere, sun’iliklere, jestlere ve feryatlara, formüllere, sanatlara uymak mecburiyetinden kendimizi sıyırmamız lazımdır. Nasıl dua edeyim? Neler yapayım? Bunların hangisini seçeyim? Hiçbirini değil. İlahi yolu seçmek lazım. Onun için ruhunun bütün samimiyeti içinde Allah’a yönelmeye gayret etmeli, bunu Allah’tan ilk dua olarak istemelidir. Böylece dua etmekle dua öğrenilir. O halde duanın metodu bizzat kendinin tatbikinden doğar. Dua Allah’a kavuşmak için zaruridir ve her ibadetin gayesidir. Çünkü Allah’tan isteklerimizin yoludur. Onsuz imanımız hareketsiz kalır. Ruh felce uğrar. Çünkü Allah’la temas kesilir.

Evet, dua hakkında söyleyeceklerim bu kadar. Burada bitirelim.

(2.gün. Burada bir bölüm anlaşılamiyor.

(.....)

Şimdi başka bir fasla geçeceğiz. Böylece devam edelim değil mi?

Bilimler ilerleyip de bugünkü gibi çeşitli dallarda çoğalıp derinleştikten sonra dinlerin azar azar ortadan kalkması lazım geliyor. Halbuki öyle olmadı. İlimler ne kadar ilerlerse ilerlesin onun yanı sıra din de ilerliyor, derinleşiyor yani eski değerini ruhlarda muhafaza ediyor. Ortadan kalkması için zaruret gözüküyor. Dimağları tatmin edici bir zaruret meydana çıkmıyor.

Neden? Çünkü bilgi kaynağı değildir. Bu yüzden dini bilgi kaynağı gibi alıp dünya işlerinin hepsini de dinle izaha kalkışan vaizler sükût-u hayale uğrar. Ve dinleyiciler karşısında küçülürler. Bunların davranışını esas olarak alan bir zavallı, hani ilk fezaya giden Gagarin ne dedi: “Fezaya çıktım ama Allah’ı görmedim” dedi. Bu dinin üstüne çıktığımı zanneden ilmin bir şarlatanı idi. Cesur, küstah sözlerini hissettik. Halbuki işimiz; dinin işi, ilimlerle yarışmak değildir. Dinin esas işi, müminler için ruh kuvveti olmaktır.

Sosyoloji dinin kuvvet kaynağı olduğunu şu hadiselerle ortaya koydu. Bir defa sosyolog, Fransız sosyoloğu, Marcel Mauss Eskimo cemiyetlerinde yaptığı araştırmada şunu gördü. Eskimo halkı yazın dağılıyorlar. Biraz buzlar kırılınca gıdalarını tedarik için uzak av yapıyorlar. Cemiyet dağılıyor ve avla meşgul oluyorlar. Dini hayat yaşanmıyor. Bu esnada intiharlar pek çoğalıyor. Kışın soğuk mevsimde bir araya geliyorlar. Av yapılamıyor, toplu yaşıyor ve bütün kışı dini ayinlerle, ibadetle geçiriyorlar. Bu esnada intiharlar çok azalıyor.

Bir diğer incelemeyi Yahudi filozof Durkheim yaptı. O da geçen asrın sonlarında Fransa’da iki şehirde intiharların azalıp çoğalması hakkındaki istatistikleri inceledi. Gördü ki, bir 15-20 sene içerisinde tahsil ilerledikçe intiharlar artıyor. Bu, ona hayret verdi. Tahsil ilerlemesi niye intiharları arttırsın? İncelemesini derinleştirdi, gördü ki o devirde orada yapılan tahsil, dini itikatları zayıflatıcı mahiyetteymiş. Tahsilin ilerleyişi dini itikatları zayıflatıyor, dini itikatlar zayıflayınca intiharlar çoğalıyor. Şu hâlde insanı intihardan koruyan kuvvet, ruh kuvveti, dini kaynaktan geliyormuş. “İntihar” adlı büyük eserinde bu sorunun cevabını verdi.

Zamanımız, ruh kuvvetini kaybeden bir medeniyetin son devridir. Biz o medeniyetin bir asırdır peşine takıldık, onunla beraber girdaptan girdaba yuvarlanıyoruz. İslam ruhunu kaybedip de maddi hadiselerle inhisar edilince artık bize ruh kaynağı olamamaya başladı. Batı’nın yuvarlandığı çukura onunla birlikte yuvarlanmakta beis görmedik. Şimdi büyük sanayicilik ve kapitalizmin, ruhu ayaklar altına alan zulmü yüzünden maddenin hakimiyeti en muhteşem saltanatını kurdu. Ona tepki olarak doğan komünizm ise ruhi temeli doktrin olarak inkâr etti. İki tarafta da maddenin yumruklarını yaşatan, maddenin davasını hayatın hâkimi yapan ruh düşmanlığının arasındayız. İslam’ın davası, en büyük cihadını bu iki zümre ile de yapmak zorundadır.

Dıştan iki amansız ve vicdansız düşmanla karşı karşıya bulunuyoruz. İçimize gelince İslam’ı içten çökerten önce onu menfaat emellerine alet yaparak her gün minder üstünde satanlardır. Sonra da çeşitli isimlerle İslam cemaatini bölenler geliyor. Bir noktayı çekinmeden itiraf edeceğim. Nurcu, Süleymancı, Kur’an Kursçu gibi zümreleşerek kendilerinden olmayanlara karşı cephe alanlar ve dini çalışma yerlerini kendi inhisarları altına almak için hizipleşerek siyaset kullananlar yok mu? İşte onların hareketi dine karşı, din karşısında bir nifak hareketi oluyor.

Bir zümreye bağlanmakta herkes hürdür. Böylelerinin inancına tecavüz etmiyorum. Bu, haklarıdır. Ancak bağlandığı zümre içinde imanın dairesini sınırlandırıp başka zümrelere karşı ezici kuvvet kullananlar münafıklardır. Bunlara karşı onlar gibi sinsice ve siyasete dayanarak değil, fikir yolu ile serbestçe mücadele etmek lazım geliyor. Dava açıktır. İslam bir bütündür, bölünmez.

Mücadele metodunuz İslam'ın ilk yüzyıllarında olduğu gibi fikir yoluyla irşat ve uyarma olacaktır, siyaset olmayacaktır. Siyaset kalp ve samimiyet sahası olan dinde sadece yıkıcı olur. Siyasetle din kurtaracaklarını iddia eden sahtekârların içlerine gömülü ihtiras putunu görmekte gecikmeyeceksiniz. Düşmana karşı şiddet ve kılıç kuvvetini kullanmak zararlıdır. Düşmanla aynı silahı kullanmak, onun iradesine sığınmak değildir de nedir? Peygamber Efendimiz(sav) harbi fertlere karşı yapmadı. Fertleri engelleyen kuvvetlere karşı yaptı ve bu kuvvetleri kırdıktan sonra hem içe hem dışa karşı rahm-ü şefkatle, afv-ü rahmetle davrandı. Taif'te kendisine hakaret edenlere karşı bedduayı bile caiz görmeyen İslam Peygamber'inin Mekke'nin fethinden sonraki durumunu bir düşünün. Kılıcın ve şiddetin kullanılması zorunda olan yerde bile onun hem başında hem sonunda kalbin kapıları açılmalıdır.

Malazgirt'teki Alpaslan'ın alicenaplığını bilirsiniz. Kudüs'teki Selahaddin Eyyübi'nin alicenaplığını bütün dünya tarihlerde hayranlıkla karşılıyor. Biliyorsunuz ki Haçlılar Kudüs'ü aldılar. Aslan Yürekli Rişar denilen İngiliz İmparatoru, İngiltere Kralı, Kudüs'e girdi yediden yetmiş kadar Müslümanları kesti. İki sene sonra Selahaddin Eyyubi Kudüs'ü aldı. Bir kişinin burnunu kanatmadı. Ve bu ondan sonraki Türk- İslam dünyasının yükselişinin temel taşıdır bu gibi olaylar.

Her çeşit etraftan sizi saran düşmanlara karşı ne korku duyacaksınız ne kin ne de onlara karşı bir şiddet kullanma ihtiyacı. Allah'a sığınmanız ve Allah'ın emri dairesinde vazifenizi irşat yoluyla yapmanız yeter. Onların tehlike olduğunu bildiğiniz yerde de asla kıymet vermeyerek cihadınızı yapacaksınız. Onlara da düşman olmayacaksınız. Onları da rahm-ü şefkatle tutup kaldıracaksınız.

Bütün bu fırtınanın içinde bunalan gençlik, yarımın şaşkın çocukları karşısında durumunuz çok naziktir. Bunlara hitap çok zordur. Bugün okullarda okutulan din dersleri onlara gıda verebilmeden çok uzaktır. Bu neslin karşısına her cephede kurtarıcı olarak çıkacaksınız. Felsefede, tarihte, edebiyatta; ilkokulda, lisede, üniversitede; hukukçu olarak, öğretmen olarak, doktor olarak, vaiz olarak. Onları her yönden yakalayacaksınız, hislerinin dünyasında, fikir cephelerinde, iradeli davranışlarında.

Daima insafli ve sabırlı olmakla beraber, her zaman her yerde her toplumun kabiliyet seviyesine anlayışına uygun tarzda konuşmanız lazımdır. Bunu ölçmek bir maharettir. Bu hususta misal olarak Sen Paul'ün Atina'daki bir vaazında söylediği sözleri hatırlatacağım. Senpol (Sean Paul) Hristiyan havarisi olarak Atina'ya gidiyor. Atinalılar biliyorsunuz, eski Atina putperesttir, putlara tapıyorlar. Bunlara hitap etmenin imkânı yok. Bu insanlar işte Mekke'nin müşrikleri gibi tepeden tırnağa kibirlidirler, küstahtırlar, anlayış yolları tıkanmıştır. Büyük bir maharet... Sen Paul dolaşüyor Atina'yı, bir yerde bir kuyu var. O da mabutmuş. "Bu nedir?" diyor. Bu diyorlar, "meçhul ilahtır". Bütün mabutların Olemp Dağı'nda tasvirlerini yapıp da heykellerini koydukları halde hiç, heykeli, şekli, ismi, sureti olmayan bir tanesini de ayırmak ihtiyacı duymuşlar. Bir karanlık kuyu, boş bir kuyu... "Bu meçhul ilahtır" diyorlar. Hah, Sen Paul bundan faydalanıyor. Arıyor, Aropat(?) meydanında herkesi bir topluyor. "Atinalılar" diyor "ben bütün mabutlarınızı gördüm hepsi sizin zaaflarınızla dolu, onlar sizi kurtarmazlar. Yalnız bir tane mabudunuz var ki o haktır", diyor. "O meçhul ilah yok mu? İşte o hak mabuttur", diyor. Yalnız o diyor. "Ben o meçhul ilahı size malum kılmaya geldim" diyor. Ve başlıyor Hz. İsa'nın telkinlerini orada anlatmaya. Sizin mabudunuz haktır dedikten sonra. Bu davranışa örnek olsun diye söyledim. Çünkü insanlara hitabın ne kadar zor olduğunu görüyorsunuz. Her türlü insana... İnsan evinde yanındakine anlatamıyor. Çocuğuna anlatamıyor. Hiç... Taş gibi değil mi, taş gibi. Çok büyük... Bu en büyük hüneriniz, maharetiniz olacak. Tahammülün son mertebesi sizden istenir. Her şeye tahammül edeceksiniz. Çünkü güneşi görene gösteriyorsunuz. O, kara bir lekedir diyor. Yarabbi sen inayet et diyorsun.

Siz 20. Asırda yerlere yuvarlanan İslam ruhunu tekrar kaynağındaki hayata kavuşturmakla görevlisiniz. Müceddid ruhunu yaşatmalısınız. Her din ve her medeniyet ruhi ve ahlaki değerlerle doğar. Maddeye hayranlıkla yıkılır ve alçalır. Aslındaki ruhu kaybeder. Bugün İslam bu durumdadır. Bütün ruhunu maddeyle değişmektedir.

Akın akın hacca gidiyorlar. Hacılar mı acaba? Peygamber Efendimiz (sav) hacca giden, Kabe'yi tavaf eden pek çoklarının hacı olmadıklarını söylemişti. Acaba şimdi gidenlerin kaç tanesi oluyor, bilmiyorum. Onun için sadece hacca gidin demeyiniz, hacı olmanın yollarını öğretmek lazım. Yani kabul olunmanın, bu hale gelmenin. O da duaya benziyor. Sadece maddi hareketler yapıyorlar. Günün birinde velev ki, kendi ayakkabılarını tayyareye koyacak, para da verecek, gitsin gelsin, ben de hacı oluyorum diyecek. O hale geliyor. O kadar şekle ve maddeye inhisar ediyor.

Esasen maddeye tapan bir asrı yaşıyorsunuz. Bütün hayranlık beden ibadetinden başka bir şey olmayan sporla sinemaya çevrilmiş bulunuyor. Sporun bu kadar ilerlemesini şaka zannetmeyin. Ciddiyetle karşılayın. Her medeniyetin yıkılışında cemiyet, spora kendini veriyor. Yani vücut

takdisi birey, vücut ibadetçisi. Vücuda ibadet... Yunan da böyle oldu, Roma da böyle oldu. Avrupa medeniyeti de yıkılmaktadır. Biliyorsunuz ki Avrupa medeniyetinin yıkılmakta olduğunu en az yarım asırdan, 50-60 seneden beri Garp mütevekkileri söylüyorlar. Bunun üstüne yazılmış pek çok eser var.

Garplıların takdire şayan hareketleri vardır. Birisi de kendilerinin çürümüş olduğunu iddia eden düşünceleri. Garbın yıkılmakta olduğunu iddia eden düşünceleri. İşte geçen asırda Kayzerling, bugün Toynbe, yıkılıyor diyor. Oswald Spengler, bugün Toynbee yıkılıyor diyor, yıkılıyor. Çöküyorlar diyor. Demek ki (çok var, pek çokları) bu görülüyor. Ve yıkılışın alameti bedenleri takdistir. Bedene büyük ehemmiyet vermektir. Yediden yetmişe kadar çoluk çocuk hep topa tekme vuruyor. Beden değiştiriyor. Değiştire değiştire, topa tekme vurmaya kadar kendi kafasını da bugünkü şekle koymak (hani çocukların saçları, sakalları) korkunç şekilde... Hep bu beden karşısındaki çılgınlıklarını gösteriyor. Tıpkı bir deli durumundalar. Fakat hep maddenin etrafında dolaşılıyor, onunla uğraşıyorlar. Bu yıkılıştır.

Makine maddeyi kutsallaştırdı. Çok kazanan sınıfla çok çalışan ikisi de bedbaht. Makinenin esaretini bir türlü paylaşamıyorlar. Yani bir patron sınıfı var, kazanan sınıf yani... Zengin, çılgın, şımarık, hadsiz... Allah'ı kaybetmiş, kendi ruhunu da kaybetmiş. Bir de işçi sınıfı var. İşçi sınıfı; maalesef büyük çoğunluğu bakımından ruhsuz, ruhu fırlatıp atmışlar. Ben ruhu ne yapacağım, deyip duruyor. Buna alıştırmış. Yumruk, sinema, mücadele, spor... Ona kendisini vermiş. Yani iki taraf da maddi. Birini Amerika birini Rusya temsil ediyor. Yani biri masonların kuklası olan, Yahudilerin en büyük esareti altına girmiş olan bugünkü zümre. Kazanmaktan başka bir şeyi düşünmeyen, her şeyi feda eden zümre. Bir de komünist zümre var. Her ikisi de maddeye tapıyor. Her ikisi de ruha düşman. İkisi de dünyayı kazanmak ihtirasında. Bu ihtirasla insanlığı, aşkı, ahlakı gömüyor. Allah tanımıyor. Sanki insanlığın hayatına son vermek istiyor.

Bugün sizden bir mücadele bekleniyor. Hakikaten İslam kurtarıcı olabilir. Toynbee, yeni bir Hristiyanlık kurtaracak diyor. Yeni bir Hristiyanlık derken, Hristiyanlığın mevcut haliyle kurtarıcı olmadığını görüyor. Fakat biz İslam'ın kurtarıcı olabileceğini açık açık söyleriz. Şu İslam'ı yayıcıların kafasını, bütün o teşkilatı, o yapıyı değiştirebilirsek. Onun kurtarıcı olabileceğini şimdiden söyleyebiliriz.

Müslümanların da makine hayranlığına yer yer şahit oluyoruz. Bu, çok tuhaf hadisedir. Evet, makinenin ister istemez gerçeği karşısındayız. Ama onu idare etmeye lüzum yok. Bazıları işte biz de sanayiye ilerleteceğiz, fabrikalarımız çoğalacak, diyor. Bu bizim işimiz değil. Realite o, hükmünü sürer gider, durmaz akar. Durmaz, bizi dinlemez. Dindardan öğüt almaya lüzumu yoktur. Fakat bu gidiş, bu makinenin gidişi insan ruhunu elbette ezicidir. Allah inşallah bizi selamete çıkarır. Bu halden kurtarır diye, işimiz duadır. Cemaatte de bunu tashih etmek... Çok kazan-

mak... Hani şeyh efendi var ki fabrika açıyor. Bacalara da dini ismi koyuyor. Bu sapıklıklar, bu şaşkınlıklar İslam davasının karşısındadır.

Siz ahlak davacılarısınız, insanlık idealinin temsilcileri olacaksınız. Gayeniz, Allah'ın hakimiyetinin yeryüzünde tanınmasından başka bir şey olmayan en yüksek davadır. Bu davayı küçültecek ve asli gayesinden uzaklaştıracak hatalardan, sapıklıklardan şiddetle korunmalısınız. Bugünkü hayatın benimsemeye kabiliyetsiz olduğu hususlarda en yakın istikbal için ideali yayınız, yaşattınız. Bugün mümkün olmayan şeylerden bahsediyorsunuz demeyiniz. O imkanları, Allah takip eder. Bizim için temiz ve samimi dilekler, araştırmalardır. Bizim işimiz budur. Realitenin arkasından giderseniz çok fena. Realite, büyük kalabalığın madde tapınışına gittiğidir ve durdurulmaz bir şekilde; biz de mi arkasına düşelim? E, biz realiteye karşı gelemeyiz. Allah'tan ümitler kesildi mi? Bu imansızlıktır.

İnsanların tuhaf bir vehmi var. Bir şeyi yapmak, kurmak ve falan gün falan saatte çıkarmak istiyorlar. Ve herkes kendi ömründe ideallerinin gerçekleşmesini istiyor. Bu küstahlıktır, hadsizliktir. Bizim ömrümüz diye bir şey yoktur. Yeryüzünde yaşayan bir ilahi iradedir asıl hâkim olan. Seni kullanır, çocuklarımı kullanır, onu kullanır, kullanır... İsteddiği zaman gerçekleşir. Ben onun ne zaman gerçekleşeceğini bilemem. Ne zaman gerçekleşirse gerçekleşsin o. O, O'nun bileceği şeydir. Ben O'nun aletiyim, emrindeyim, hizmetkarıyım. Bugünkü görevimi, vazifemi yapacağım. Ne olursa olsun hak budur diyeceğim. Aman efendim böyle dedin de ne çıktı? Hani diyenler oldu ki bana, bu kadar zaman böyle söyledin de ne çıktı? Bunlar uzağı görmeyenlerdir, kendini bilmeyenlerdir, Allah'ı hiç tanımayanlardır. Ne çıktıdan ne çıkmasını istiyorsunuz diye sormak lazım. Vadeniz ne kopardı diye sormak lazım. İlahi irade senin elinde mi? Yarın ne çıkacağını biliyor musun demek lazım. Biliyorum derse, sen yarın ne olacaksın diye sormak lazım. Sen yarın nerede bulunacaksın? Sağ olup olamayacağımı bile bilmezsin. Bir saat sonra ne olacağını bilmeyen insan, hayatta başına gelecekleri hiç bilmeyen insan... En mesut, neşeli bir dostumu kırk sene sonra o halde gördüm ki tanıyamadım. Bunlar olacak mı, biliyor muydu? İnsan kendini bilmiyor. Kendini bilmeden Allah'ı bilmeye imkân yok. Bu gerçek...

Haris siyasetçilerle, sahtekâr tarikatçıların ve bezirgân mevlithanların mukaddes dairemizin içine girmemesine dikkat ediniz. Dini; siyaset, ticaret ve dolandırıcılıklarına alet yapan bu kişilere karşı açık ve şiddetli mücadele yapınız. İmamlık vazifesinin de para ile karşılanmaması ve Kur'an'ın para ile değil yalnız Allah için okunması davası ile toplu cihat etmelisiniz.

Şimdi bu mesele üzerinde biraz duracağım. E, yani imamlar felan aç mı kalsın? Ne diyorsun efendim? Evet, büyük bir ruh olsam, aç kalmak idealim olurdu. Ama durun bakalım. **“Er rızku Tealallah”** Ben diyorum ki para, maaş imamlık mevkiinden gelmez. Yani basit, memleketin yarını için, ideal için söylüyorum inandığımı. Allah isterse gerçekleştirir. 43 bin köyde cami var.

Köy imamı var. Köy imamı camiden ayrı kalamazdı. Zaten istikbalde köy okulu ile yani öğretmenle imamı birleştirmek lazım olduğuna kaniyim. Eğer biz Müslüman Türk isek bu olacak. Ha bu olduğu zaman, öğretmenlikten maaşını alır. Dünya için çalışır. Kullarla bu münasebetini yapar. Allah için, sırf Allah için gider camiye. Emin olunuz ki kim olursa olsun insansa eğer bu hüviyet altında olmadıkça ibadetinin samimiyetine, tam hulusla olacağına kani değilim. Yine maaşını alsın efendim. Alsın tabii...Herkes kadar alsın hatta. Fakat imamlıktan almasın. İşte o kadar...

Kur'an'ı parayla okumak... Buna hiç aklım ermedi. Bu ne demek? Telaffuz etmek, ağızdan çıkmak demek değil ki. Allah için... Evet ihtiyaç olduğu zaman, bu böyle başlamış. Hakikaten yol parası vermişler hocalara. Ve vaktiyle hocaların pazarlığı yoktu. Bakmadan ceplerine koyarlardı. Keşke o da olmasaydı. Fakat şimdi iş değişti. Şimdi Ramazan geliyor. İstanbul'da biliyorum minberler sayılıyor ve iki yüz üç yüz liradan bin iki bin liraya kadar hoca var. O beş yüze okuyor. Öbürü bin liradan aşağı okumaz. Bilmem ne efendi falan, meşhur mevlithan pazarlık eder. Bununla mücadele etmelisiniz. Bu kadar çok okunmasın. Akşama kadar okuyorlar, evet az okunsun. İmanı olan okusun. Aşkını olan okusun, şevki olan okusun. Fakat Allah için okunsun.

Dediğim gibi ben istiyorum ki İstanbul'da da okullarda din dersi hocaları var. Okuldan öğretmen olarak maaşını alır, camide imamlık yapar. Yine İstanbul'da ilkokul hocaları, her türlü hocalar pekâlâ imamlık yapabilirler. Gayeniz gerçekleştiği, İslam kendi gayesine ulaştığı zaman Fatih devrinde olduğu gibi o şeref, o hocayı padişahın üstünde tutan şeref geldiği zaman bu gayet tabiidir. Üniversite hocası olan büyük adamlarsa, yarın onlar da İstanbul'daki büyük Selatin Camii'lerinin imamı olurlar, "ne büyük şeref" diye... Olurlar, olurlar...

Biz dini küçültüyoruz. "Ben imam olur muyum" diye imam kelimesiyle alay ediyorlar. Ve "ben imam olur muyum" falan diyor, profesöre felan sorunuz. Halbuki küçültüyoruz. Farkında olmadan, "Hoca Efendi al şunu da bana bir şey oku, bir Yasin oku" diyen var. Yol üstünde, geçerken... Arabayla gezerken yürüyen hocaya uzatıyor. E din adamını bu hale koymuşuz. Din adamlarına hürmet ciddi değildir, esaslı değildir. Köylerde görüyorum.

- Hocam vaizlik, müftülük, müezzinlik de aynı karakterde midir?
- Yok. Ha müezzin mi?
- Evet, müezzin.
- Müezzinliği anlamam., müezzinliğin dini bir tarafı yok. Müezzin ne? Müezzinler camiye dolduruyorlar, ibadeti irsal (yönlendiriyorlar) ediyorlar. Ama lazım. Camiyi temizlemek, memuriyet o bakımdan. O müezzinlerin şeyi ibadetlerimizi irsal etmek. Bırakmazlar ki ibadet edelim. Bar bar bağırlar, deli gibi. Sonra Ayet-el Kürsi'yi bile onlar okur. İbadetimize mâni oluyorlar. Muhterem hocanın biri dedi ki, Allah rahmet eylesin Basri Bey.

Biraz mâni oldu. Müftüyü ikaz etmişti. Hasan Basri belki ismini işitmişsinizdir. Bırakın bu adamlar bari şey yapalım okuyalım Ayet-el Kürsi'yi. Bunlar namazımızı da galiba onlar kılacak dedi. Bari onlar kılsın biz gitmeyelim dedi. Müezzini bırakın, müezzinin bir rolü yok. O tagannicidir.

Vaiz, hatip denen adamlar memurdur ama. Onlar da mümkün olduğu zaman muallimdir yani. Hatiplik haftada bir gün, vaiz haftada bir gün vaaz ediyorsa, olmaz. Başka zaman ne yapacak. Başka vazifesi de olmalıdır. Yani normal olarak her çalışan gibi gününü dolduran şeyler varsa onlardan alır. Ama isterim ki, gönlümüz ister ki vaiz olan adam bir mektepte öğretmen olsun. Maaşı yine oradan alsın.

O Allah adına konuşulduğu zaman hafif olmak yok mu, hafif olmak? Hani maddeyi, maaşı, parayı, geliri düşünmemek. Bu endişelerin dışında olmak. O, insanı uçuruyor. Yoksa ağırlık, ağırlık... Hani bir -şimdi misale girmeyeyim, vakit yok- ağırlıktan kurtulması, o da ikinci idealdir. O da olabilir. Ama dediğim gibi mecburi bir şey var ya hani ders okutmak. Din dersine felan, her ders olabilir. Daha ileri bir istikbalde maaşını oradan alsın.

- Benim şahsi kanaatim de hocam, ağırlıktan kurtaracağız derken her şey kasti olarak yani.

- Aman sus, merak etmeyin, o kadar doldu ki şimdi. Asrın başında bu kadar değildi. Ne ortadan kalkması. Şimdi personel kanununa girdiler. Yalnız imamlık yapan, yalnız müezzinlik yapan, cami dahi açmayan, birkaç namazı kılıveren adam, şimdi iyice cesareti arttırdı. Dediğim gibi camiye de açmıyor çok zaman. İmamlığına da devam ediyor. Oysa 16 lira alırken daha müdavimdi. Şimdi berbat oldu. Kulları böyle şımartmaya gelmez. Hiçbir devirde böyle saltanat yoktu. Maddi saltanat geldi, ruhi saltanat gidiyor.

Ben ideali söylüyorum, bugün için teklif edin demiyorum. Daha o durumlarda değiliz. Kimsenin aç kalması, parasız kalmasını söylemiyorum. Gördünüz, kaynağı değiştirmek lazım. Mektebin müessesinden alsın. İdealden bahsediyorum. Bugün için teklif edin demiyorum. Daha o durumda değiliz.

- Hem din hem akla bu hususta biraz dursanız. Bu husustaki konuşmalarınız ne gibi kaynaklara dayanıyor? Nasıl, neden nem'alanarak konuşuyoruz?

- Ha illa istiyorsanız bir tane söyleyeyim. Peygamber zamanında aylıklı din adamı var mıydı? Siz söyleyin. Söyleyin. Peygamber devrine uymak için. Bütün gayemiz Peygamber dönemindeki saf dine dönüp tekrar dini oradan başlatmaktır. Saltanat, zaruretleri bu hale koydu. O saltanat hayatı, dini kendine benzetti. Yani saltanatın icabı şaşırttı, doldurdu. Merasim, seremoni haline koydu. Siz bunun için benden kaynak istediniz ben de söylüyorum. Peygamber devrinde maaşlı din memuru var mıydı? Onu söyleyin. Bilirsiniz siz. Ben bilmem, siz biliri-

siniz. İşte ona dönmek için dedim, o kadar... Mecburuz o devri takip etmeye. Ve bu işi bu şekilde bu devirde böyle düzelmez. Yarın olacak nasıl olsa.

Hayır benim kaynağım ve gayem Peygamber ve Ashap devrine dönmek, dini oradan başlatmaktır. Çünkü bugüne kadar çok bidatlerle yüklenmiştir. İşte bu da o bidatlerden biridir. Bunu ben bir alimin kitabında okuyacak değilim. Temenni, benim arzuhalim ve ilhamımı Peygamber'den alıyorum.

- Peygamber'in(sav) bir Ashab-ı Suffası vardı ve ilim ehliydi bunlar. Fethedilen yerlere din adamı olarak gönderilirdi. Ve bu giden din adamlarının iâşesi belli bir maddiyat değil mi?

- İâşesi, oradan yerler. Maaş değildir, hayır. Gittikleri yerde yemek yerler.

- Peki maaşla iâşe arasında fark yok.

- Hayır, vardır. İâşe yemek. Aç kalmamak. Bu kadarına razıysanız.

- Fakat o zaman halife olarak vazife görenler de ancak iâşesini temin edecek kadar para alıyorlardı.

- Halife olarak mı? Halife mi?

- Hz. Peygamber'den sonra gelen halife Hz. Ömer ancak iâşesini temin edecek kadar para alıyordu. Hatta ailesi artan paralardan biriktirdiğinde bir helva yapmış. Bana bu fazladır diye artan parasını Beyt-ül mal'e iade etmiştir.

- Şimdi siz benim düsturumu kabul ettiniz. Daha fazlasını teşmil etmek istiyorsunuz. Biz ona karışmayalım. (gülüşmeler). Çok doğru. Peki nereye kadar? Ne ideali... Oraya kadar gidersek ooo biz göremeyiz o günleri. Evet evet... İnşallah oraya kadar götüreceğiz... (Gülüşmeler). Ah ne güzel tabii öyle, tabii öyle...

Müslümanlar camide ibadet ediyoruz diyorlar. Allah'a karşı vazifemizi yaptık diyorlar. Sonra dışarda çok serbest davranıyorlar. Artık Allah'ın gözü altında değilmiş gibi davranıyorlar. Bir de hacca giderlerse yahut birkaç defa giderlerse pek çok şeyler yapmakta beis duymuyorlar. Gerçekte Allah korkusu kalplerinden siliniyor. Bazen onlar daha tehlikeli hale geliyor. Şu hâlde ibadet, camiden çıktıktan sonra hayatta başlayacak. Burada öğrettik demek lazım cemaate. İbadeti öğrettik. Öğrendiniz Allah'ın emirlerini, ibadetleriniz camiden çıktıktan sonra hayatta başlayacak. Bunu anlatmak lazım. Şimdi camiye girmeyen, dini istihfaf eden ve bunu büyüklük bilen bir zümrenin karşısında, Müslüman cemaati camiye gitmekle, haccetmekle kendilerini Allah karşısında imtiyazlı zannediyorlar. Ve dinin emirlerinden tamamen dışarda kaldıkları halde, bu namaz hareketlerini ve hacca gidip gelme amelini yaptıklarından dolayı kendilerini ve yaptıklarını ten-

zih ediyorlar. Rahatça yaşıyorlar. Bir defa da kalpten Allah korkusu silindi mi, Müslümanlık bir riya maskesi halini alıyor.

Bir yanlış anlayış var. Bunlara birer birer işaret etmek istiyorum şimdi. Birçok eserlerde bile görülüyor. “İslam dini tabiidir” diyorlar. Bu yanlış bir görüş. İslam tabii-i din değildir. “İslam din-i tabiidir” derken anlıyorum onlar; İslam esrara çok yer vermeyen, hurafelerle dolu olmayan, akla hitap eden dindir demek isterler. Ama dinler tarihinde bu böyle değil. Din-i tabii kelimesi 18. asır Fransız Ansiklopedistleri tarafından ortaya konmuştur. Sonra bunu birçokları benimsediler Batı’da. Dinsizliğin moda olduğu devirde. Din-i tabii şudur; aklın kabul ettiği esaslara inanmak, ondan ötesini tanımamak. Buna din-i tabii derler. Yani onlar da filozof olarak kendilerince sadece Allah’a inanmışlardır. Çünkü Allah’ın varlığına inanmamak akılsızlıktır. Her eserin bir Sani-i vardır. Kâinatı yaratan bir Allah da mutlaka olmalıdır. Yani şu masayı kim yaptı? Kimse yapmadı diyen muhakkak delidir. Mutlaka birisi yapmıştır. Bütün kâinatın da mutlaka bir yapıcısı yaratıcısı olacaktır. İşte o Allah’tır. Nitekim Fikret, “Haluk’un Amentüsü” dediği Amentünün inkarında şöyle der. “Bir kudret-i külliye var ulvi ve münezzeh, kudsi ve mualla, ona vicdanla inandım” o kadar. Allah’a inanmak. Yani din-i tabii demek, Allah’a inananların fakat vahyi, Peygamberi, ahireti inkâr edenlerin dinidir. Şu hâlde İslam din-i tabiidir demeyiniz.

- Fıtri?

- Fıtri kelimesi evet maksadı ifade edebilir. Fakat din-i tabii kelimesi din tarihinde bir terimdir, onunla karıştırmayın. Evet, fıtri deyin.

Cemaate yaranmak için hiçbir zaman vaaz etmeyeceksiniz. Ve cemaate dini esasların, dinin estetik zevki sahasında olmadığını öğreteceksiniz. Yani dini hayatta bir tehlike vardır. Dini olanı, ilahi olanı estetik olanla, güzel olanla karıştırma tehlikesi daima vardır. Bu güzelden, estetikten ilahiyi ayırmak lazımdır. Güzel sesle Kur’an okunur. Beğenilir, dini sayılır. Güzel olmayan sesle okunur, beğenilir, dini sayılır. Kur’an, -sesi güzel olmayan biri okursa- cemaat ibadet etmemiş sayar kendini, kızar ve çıkar. Bu adam Allah’a mı çevrilmişti güzel sese mi? Ayrılamaz. Her sahada böyledir. Onun içindir ki mescitlerimizi basit, sade, süssüz bırakmak lazım gelir. Çünkü zihin hemen güzelliğe kayar, din yerine onu alır. Din estetik değildir. İşte bol bol güzel seslerle, Kur’an’ın çok çok güzel seslerle okunması ve bunun övülmesi, bunun rağbette olması, sonra mevlithanların yarışmaları dini hayatta müminleri şaşırtıyor. İlahi unsur yerine, din yerine güzel unsurunu alıyorlar. Hoşlarına gideni... Artık güzellik dağılıyor, dağılıyor çok acayip şeylere inhisar ediyor. Asıl ilahi olan kayboluyor.

Birtakım vaazlarda rastlanan mantıksızlıklar var. Ona işaret etmek istiyorum. Onunla son vereceğim.

Kandil günlerini takvimde hesaplarken, “işte tam bugünde idi” deniliyor. Güne parmak konuyor fazlaca. Yani ille o günde olmuş gibi. Halbuki Arabi ayla bizim bugünkü takvimimize uygun değil. Sonra gün meselesinin ehemmiyeti yok. Bütün günler Allah’ın şüphesiz. Evet, bugünde olmuştu. Fakat Müslüman sanki o gün mukaddes bir gündür, öbürleri değildir gibi bir vehme kapılıyor. Şu şüphe yok ki, o gün bütün müminlerin ibadet halinde olması Cenabı Hak tarafından merbuttur.

Sonra Kur’an’ın Kadir Gecesi indirildiğini çok söylediler. Kur’an Kadir Gecesi indirildi derken, hatta şunu da ilave ediyorlar bütünüyle veya mücmel olarak. “Mücmel olarak Berat Gecesi indirildi” diyor bir vaiz efendi. Bütünüyle de Kadir Gecesi indirildi. Bütünüyle Kadir gecesi mi indirildi, yoksa parça parça daima hayatın hadiseleri karşısında günler, seneler, aylar içerisinde azar azar mı indirildi? Şüphesiz böyle bir bütün halinde bir Kadir gecesi indirilmedi. Bunu tashih etmeniz lazım gelir. Bu sözün aslı Kur’an’da var çünkü. Ayet herhalde siz daha iyi bilirsiniz: “Kadir gecesi indirilmeye başlamıştır.” Bunu böyle söylemeleri lazım gelir. O vakit başlanmıştır, değil mi efendim? Bir defada bütünüyle indirilmedi. Okudunuz. Ancak başlanmıştır, bunu hatırlatmak lazım gelir. Hatta bu hususları Diyanet Riyaseti bütün vaizlere, hatiplere bildirmeli. Sizin mahdut sayınızın dışında bütün kalabalık, halk, vaizler ve hatipler böylece söylemeye devam ediyor. Her tarafta bunlara son verilmeli.

Sonra birçok sapıklıklar var. Türbelere yapılan adaklar, bağlanan iplikler... En çok Müslümanız diyenler İstanbul’da Telli Baba’yı böyle şey halinde süslemişler. Her tarafta böyle. Bu hususta söyleyenler var. Fakat mücadele açmak lazım. Vaazlarda söylemek lazım. Diyanet Riyaseti de bu hususta mücadele açmalı, yayınlamalar yapması lazım.

Haftanın günlerinde uğur-uğursuzluk arayışlar... Hala bazı şeyhler kadınları tespihten geçiriyorlar. Sonra camide ibadet bir seremonidir, ayini ruhani gibi oluyor bazı kere büyük Selatin camilerinde. Müezzinlerin gulguleli bağrımları, onun sevabı, onun bilmem nesi felan. İbadet sade bir şeydir. Böyle olmaması lazım. Bu hale koyulmaması lazım. Bu müezzinler vücutlarının hikmetini kabul ettirmek için bunu yapıyorlar ve ibadete engel oluyorlar. Cami içinde ibadet halinde çok çok bağırılması müminlerin kendilerini ibadete vermelerine, başka dünya endişelerinden uzaklaşıp ibadete dalmalarına engel olucudur.

Sonra bazı teferruat meseleleri var. Camilerin temizliği meselesi ve hürmetsizlik, laubalilik... Cemaatten çekilmeye lüzum yok. Bazen cemaat abdest alıyor. Hutbe halindeki imama, hatibe kadar yaklaşıyor. Kuruluyor, paçalarını indiriyor, çorabını giyiyor. Müsamahakâr olalım da herkes girsin deniliyor. Doğru değil.

Küçük çocukları getiriyorlar. Onlar gülüşüyor, eğleniyor. Küçük çocukları küçükten getirin ki alışsın diyorlar. Psikoloji bilmediklerinden... Çocuğun ona alışmaya hazır olduğu devir vardır. O zaman getirilir. Daha küçük yaştaki çocuk eğlenir, güler, saklambaç oynar, ona alışır. Hayal gücünde de hafızasında da o hali yaşatır, devam ettirir. Cami hakkında o tasavvur kalır kafasında. Büyüdükten sonra da ciddiyeti bulamaz. Ciddi girip çıkmaz. Hayır hani baliğ olduğu zamandan itibaren... Eğer daha çocuğun aklı başında olduğu birtakım hislerle duygulanacağı zamanda caminin adabını önceden evde öğretip getirmek lazımdır. Öylece azar azar alıştırmak lazımdır. Ancak onu da camiye sürekli olarak gitmeyecekse çok fazla yapmamalı. Çünkü ibadet adet haline gelmemeli, alışkanlık olmamalı. Daima çocuğun düşüncesinde dalgalanma yapabilmelidir. Alışkanlık olursa şuur uyuşur. Her günkü hani elbisemizi giyeriz, kravatımızı bağlarız farkında olmadan ya. İbadet o hale gelmemeli. İnsan şuurunu işgal eden bir hareket olmalıdır.

Sonra kadınların kabir ziyaretleri yasak olduğu halde bilhassa İstanbul'da görülen bir hadisedir bu. Her bayram sabahı kabristanları mahşer gibi halk dolduruyor. Çoğu kadınlardır ve Müslüman kadınlardır. Onun için kabre gidiyorlar. Halbuki kadınların kabristana girmeleri caiz görülmemiştir. Bunları bol bol hatırlatmak lazım gelir. Cenaze imamlarının bezirganlıkları halk gözünde küçük düşen hareketlerine mâni olunmak lazımdır.

Bir de namaz zamanına dikkat edilmelidir. Bazı kere vaiz veya hafız namazdan evvel, bilhassa Cuma namazından evvel vaazlarını okuyorsa ezan okunduktan sonra devam ediyor. Namazı geciktiriyor. Bu camilerin adabına hürmetsizlik, dikkatsizlik, işini ciddiye almamak gibi oluyor. En ciddi müessesede olduğu gibi ezan okunurken vaiz, vaazı durdurmalı. Tam okunmaya başladığı zaman cemaat biraz da ezanı dinlemeli ve namaza öyle kendine gelerek girmelidir.

Bir de vaaz esnasında ayet ve hadisleri bazen kelime kelime tercüme ediyorlar. Bu lüzumsuzdur. Ders verir gibi... Sanki dersi takip eden varmış gibi tuhaf oluyor. Kelimelerle tercüme ediyorlar. Mealten tercüme ediyorlar. Dersi takip eden varmış gibi tuhaf oluyor. Evet hiç aslını okumaya lüzum yoktur. Cemaat kontrol edebilecek mahiyette olgun bir cemaatse, ayet ve hadis okunabilir. Fakat kelime kelime tercüme değil. Cemaatin mahiyetine göre... Aşağı tabaka için mealini söylemek de kafidir. Bunlar yine hayata ait bazı şeyler ki teferruat kabilinden hatırlatmak faydalı olur diye düşündüm.

Her şeyden evvel biz şimdi ikiye bölünmüş bir cemiyetiz. Bir kısmı; dini hayata bağlı, bugünkü şekliyle bunu takip ediyor. “Neyse yine de kör topal gidiyorum ya Allah’a şükür” diyor. Bu hali tabii değerlidir. Hiç olmazsa bu zümredeniz. Bir kısmı da şiddetle itiraz ediyor.

Aynı sıralarda okuduk. Yan yana iki arkadaş... Birisi camiye gidene yobaz diyor. Öbürü öbürlerine kafir, zındık, münafık, mason diyor. Bu, cemiyetin büyük bir buhranda olduğunu gösterir.

Dünyanın hiçbir yerinde bu hal böyle değildir. Hristiyan dünyasında dindar olanlar vardı, dinsizler vardı. Fakat dinsizler dindarları istihfaf etmiyorlardı. Bu istihfaf, bu şiddet, bu hakaret komünistlerle oldu. Yani Avrupa'nın ve dünyanın her tarafına saldıran komünist bu fitneyi de soktu. Yani hakaret, tezyif, bu küçük düşürme hali. Bizde çoktan vardı. Asrın başından beri vardı. Komünistler körükledi, ateşlendi.

Bunu ortadan kaldırmak için yapmaya mecbur olduğumuz şey; bütün zümrelere, bu münafık kötü zihniyetli zümreye karşı da hüsnü niyetli olmak, sabırlı olmak, tahammüllü olmak. Bunların bazı hususlardaki hareketlerini hoş görmek ve kalplerinin en hassas yerine hitap etmeye çalışmaktır.

Hayayı tamamen kaybetmiş bir nesle haya vereceksiniz yeniden. Bu nasıl öğrenilir? Şu sürahiyi hiç görmeyene anlatmak zordur. Hayayı hiç bilmeyene nasıl anlatacaksınız? Çok büyük bir vazife karşısında bulunuyorsunuz. Tamamıyla haya sıyrılmış bir neslin, büyük kısmında, gençlikte. Ve yaratılışı bakımından arsız, saldırgan, kötü birisi de değil. Fakat hayayı hiç görmedi. Örneklerini görmedi. Onun karşısında muvaffak olmak, onu tekrar temizlemek kurtarmak, çok güçtür.

Tamamen kendini zevke kurban eden bir nesli kurtaracaksınız. Zevki hayatın gayesi gibi görüyor ve onun içinde muvaffakiyet çaresini arıyor. Çok kazanıyor veya yüksek mevkilerde.... Yalan söylüyor. Öyle ki Müslüman gazetesi çıkarıyor, Müslümanları soyuyor. Yalan söylüyor, aldatmak için. Mahrem olduğu yerde gülüyor, eğleniyor. Buraya kadar münafıklık sokuldu.

Zevki telkin eden vasıtalar dopdolu. Hayatın bütün sahneleri, sinema, tiyatro, radyo... Bir radyo vardı bir de televizyon çıktı. Bütün hayat sahnesi... Ve bu mektebe kadar girdi. Sel bastı. Siz böyle bir sel baskının kenarında cemaati bundan kurtarmaya mecbur durumdasınız. Görevlisiniz. İdeali gerçekleştirmeye çalışmaktan başka çareniz yok. Yani bazı yerlerde cemiyete uyayım demeyeceksiniz. Muvazaa yapmayacaksınız, siyaset kullanmayacaksınız. Demin söylediğim anlayışa hitap etmek, siyaset değildir. Hakikattir, anlaşmak anlatabilmek içindir. Fakat şahsiyetinizin dışına çıkmayacaksınız. Ancak ithamcı olmayın, tahammül edin. Sabredin. Tahammül ederek benim sözlerimi şimdiye kadar dinlediniz. Cemaatin nice nice hallerine de tahammül ederek mesleğinize, çok değerli, cemiyetin en üstünde olan mesleğinize de devam edin.

Ben de sizler gibi bir öğreticiyim. Ama siz bu öğreticiliğin en merkezindesiniz. Yani din konusu üzerinde. Ben de bütün meslek hayatım boyunca bundan başka bir şey yapmadığımı zannediyorum. Ama dolayısıyla mesleğim dışında yaptım. Yani asıl davanın etrafında yaptım. Bugün mesleğiniz dünkülerine benzemez. Yıkılmışı şimdi tekrar kaldırmak zorundasınız. Ye'se kapılmayın. Sizi anlayacak ve sizden tesir alacak insanlar da çoktur, çok olacaktır.

Yıkılan her şeyi kaldırırken benim gücüm yetmez demeyin. Sizin vazifeniz vardır. Sizin gücünüz yoktur. Sizin vazifeniz ve mesuliyetiniz vardır. Onu (yıkılanı) yerden kaldıracak olan Allah'ın iradesidir. Biz irademizi O'na teslim ederek tamam oluruz. Zaten mesul olan insan, başka türlü yapamıyor. Moris Blondel şöyle diyor: "Bu hayatta durmak imkânsız. Gerilemek, geriye dönmek imkânsız. Yalnız yürümek imkânsız. Allah'la beraber, O'nun arkasından yürümeye mecburuz" diyor. "O'na uzanıp O'nunla gitmeye mecburuz" diyor. Durulmuyor, hayat akıyor görüyorsunuz. Geriye gitme yok. Beşikten kabre doğru gidiyoruz. Yalnız yürüyüşün de ne demek olduğunu gördünüz. O sefalettir. İşte dinsizin halidir. Dinsiz insan yarım adamdır. Allahsız insan, insan bile değildir. Şekil bakımından insan gibi bir bedbahttır. Onun bedbaht olduğuna acımalısınız ve siz onun doktoru olacaksınız. Doktor hastasına sitem etmez. Ne kötü hastalık sen buna nerden uğradın diye kızmaz, bağırılmaz, sövmez, dövmez. Aynen öyle olacaksınız. Bedbahttır, ona acır, ona uzanır, onun tedavisine çalışır. Ve ilacında siyaset yoktur. Dosdoğru lazım olan ilacı verir. Sırasıyla verir ancak. Hastanın o ilacı kaldırabileceği şekilde. Dosdoğru ilacı verir, siyaset yapmaz, dalavere yapmaz, pazarlık yapmaz. Böyle doktor olduğunuza inanın. Şüphe yok ki, kalbimle söylüyorum, en büyük insanlar sizsiniz. Bu mesleği de beğenmeyip başka mesleğe geçmeyi aklınızdan tabi geçirmezseniz. Çünkü daha büyük insan zirvesi yoktur. Fatih devrinin bir hikmetli hocasının da dediği gibi: "Muallimden daha büyük insan yoktur, padişahdan daha büyüktür."

Ben sözlerimi burada keseceğim. Bitiriyorum. Demek ki, yarın sabah sizin bugünkü görüşmeler üzerinde itirazlarınızı, soracaklarınızı cevaplayalım.

Beladır ha, beladır ha

Koy bu felek ne türlü cefa kılsa Safadır ha, safadır ha

Can gözüyle her gördüğün Hüda'dır ha, Hüda'dır ha

- Efendim, dünkü dersimizde Kur'an felsefesi diye bir cümle kullandınız. Kur'an felsefesi mi, Kur'an'ın felsefesi mi?

Kur'an'ın felsefesi... Tamam. Aynı manaya gelir. Felsefenin karşılığı hikmettir. Felsefeyi, filozofi kelimesinden aldılar, yaptılar. Felsefenin tam karşılığı hikmettir. Yunanlılar o manada felsefeyi tarif ediyor. Hikmet aşkı diyor, hikmet sevgisi. Hikmet, evet ayrı bir şey değil. Ayrı bir şey değil., Kur'an'ın felsefesi. Ayrı bir şey değil, aynı manaya gelir.

- Bir de kitap var Hz. Muhammed'in Felsefesi, diyor. Halbuki Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. Peygamber Efendimiz...

Efendim, evet evet. Cemil Sena Bey'in kitabı değil mi? Şimdi o kitap bir felaket, bir musibet. Onun hakkında Hareket Mecmuasında bir yazı neşrettik. Birinci nüshası çıktıktan sonra, bir sene evvel. Fakat burada çok kötü bir şey, lanete değer bir şey...

